

Sveriges första högskoleutbildning i
GESTALTAD LIVSMILJÖ

Region Dalarna Kultur och bildning

Text: Helena von Bergen

Textbearbetning: Agneta Barle

Foto framsida: Pernilla Wåhlin Norén

Foto baksida: Pernilla Wåhlin Norén. Sveatorget, Borlänge.

Paprikan: Axel Norell, 1971. Biblioteket ritat av arkitekt Åke Temnerud

Diarienummer: RD21/05296

Sveriges första högskoleutbildning i
GESTALTAD LIVSMILJÖ

LÄSÅRET 2020/2021

FOTO: FERNILLA WÄHLIN NORÉN

Villa, fasad med näbbspån. Borlänge

INNEHÅLL

FÖRORD	4
INLEDNING	5
BAKGRUND	6
KURSUPPLÄGG OCH GENOMFÖRANDE	8
LÄRANDEMÅL	8
KURSPLAN	9
DELTAGARE	10
BUDGET	10
SCHEMA HÖSTTERMINEN 2020	12
Tema: Platsens identitet	12
Tema: Mänskligt perspektiv?	12
Webbseminarium Gestaltad livsmiljö	13
Tema: Arkitekturhistoria	13
Studiebesök	13
Grupparbete och seminarium	14
Tema: Verklighet eller ideal	14
Tema: Trä som upplevelse	14
Tema: Medborgare i samverkan	15
SCHEMA VÅRTERMINEN 2021	17
Genomgång grupparbeten	17
Tema: Konst och design	17
Tema: Gestalta och söndergestalta	17
Tema: Kommunala planverktyg	18
Tema: Överordnad strategi och arkitekturstrategi i regional och kommunal planering	18
Tema: Att se rummet med kroppen	19
Tema: Drivkrafter, osäkerheter och förändring	19
STUDIEUPPGIFTER A–D	21
ETT EXEMPEL PÅ FYSISK UPPELVELSE	28
Dancewalk 969 m Borlänge	
KURSAVSLUTANDE GEMENSAM DISKUSSION	30
REFLEKTIONER EFTER KURSEN	33
EXEMPEL 1 PÅ PROJEKTUPPGIFT D	36
EXEMPEL 2 PÅ PROJEKTUPPGIFT D	55
KURSLITTERATUR	70

FÖRORD

Rapporten beskriver den kurs i Gestaltad livsmiljö som genomfördes vid Högskolan Dalarna höstterminen 2020 och vårterminen 2021.

Högskolekursen, som är den första i landet, vände sig till yrkesverksamma tjänstepersoner och frilansare, inom bland annat arkitektur, form, design, samhällsplanering, kulturmiljö och konst, med minimum 180 hp eller tre års yrkeserfarenhet. Kursen är ett samarbete mellan Region Dalarna, Bild och form samt Högskolan Dalarna.

Att kursen har genomförts i Dalarna utanför Sveriges storstadsområden ser jag som särskilt viktigt. De senaste årens samhällsutveckling har präglats av ökad centralisering och urbanisering. Kompetens och ekonomi har riktats till utveckling av den moderna staden men vi står inför klimafförändringar, segregation och bostadsbrist. Idag ökar behovet av att utveckla landsbygden och ta vara på civilsamhällets resurser som en lösning på dessa utmaningar. Det pedagogiska arbetet behövs för att öka förståelsen för begreppet Gestaltad livsmiljö och med kursen så hoppas vi bidra till detta.

Anette Stengård, chef på Bild och form, Region Dalarna.

INLEDNING

Varför detta engagemang från Bild och form i Region Dalarna?

Uppdraget för Bild och form innebär att vi arbetar inom Kultur- och bildningsförvaltningen för att främja goda förutsättningar för arkitektur, form, design och konst. Bild och form ska verka genom att samla kompetens och resurser för att i högre grad kunna påverka samhällsstrukturer och bidra till att hitta nya konkreta samverkansformer på nationell, regional och lokal nivå.

Politiken utgår på ett tydligt sätt från människan och hennes livsmiljö. En livsmiljö som innefattar alla som lever på planeten då den även innefattas av Agenda 2030. Gestaltad livsmiljö löper även parallellt med två andra konventioner:

- Den Europeiska landskapskonventionen som tecknades i Florens av Europarådet 2000 och som Sverige ratificerade 2011.
- Barnkonventionen som författades av FN:s generalförsamling 1989 och som från och med den 1 januari 2020 även gäller inom svensk lagstiftning.

För att brett kunna implementera politiken Gestaltad livsmiljö framstår det tydligt att mer utbildning och större kunskap krävs för att vi ska förstå hur gestaltning påverkar allas livsmiljöer.

Helena von Bergen, verksamhetsutvecklare, Bild och form Region Dalarna

FOTO: MARGARETA BJÖRKLUND

Gestaltad Livsmiljö handlar om något så stort som vår koppling till livet, det hållbara livet. Lavskrikor Fulufjällets nationalpark i Dalarna.

BAKGRUND

I mars 2019 kontaktades Högskolan Dalarna av Bild och form, Region Dalarna och Dalarnas Arkitekturråd¹ för att få dem intresserade av att utlysa Sveriges första högskolekurs i Gestaltad livsmiljö 15 hp. En kurs baserad på innehållet i regeringens proposition 2017/18:10, "Politik för gestaltad livsmiljö".

Riksdagen beslutade år 2018 om ett nytt mål i Politik för Gestaltad Livsmiljö 2017/18:110. "Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön".

Bild och form har i uppdrag att utifrån de förutsättningar som finns verka för att målet uppnås i Dalarna. Den nybildade enheten Bild och forms uppdrag innefattar arkitektur, form, design, konst och museum. Verksamheten består av Konstenheten, som framförallt arbetar med det gestaltande uppdraget i Region Dalarna, Bild och formkonsulenter med främjandeuppdraget inom området och Mentalvårdsmuseet i Säter.

Bild och form vill verka genom att öka kunskap och samla kompetens och resurser inom bild och formområdet. Stärka samverkansformer på nationell, regional och lokal nivå, för att i högre grad kunna bidra till att civilsamhällets roll förstärks och implementeras i planering och förvaltning av samhällsutvecklingen.

Genom forskningssamarbeten och residens skapas fördjupning och viktiga kontaktytor med högre lärosäten, myndigheter och redan professionella aktörer. Det stärker även det interna arbetet inom organisationen.

När vi i maj 2020 fick en ingång till Byggteknikprogrammet via Tony Svensson, universitetslektor i Byggteknik, för att kunna förverkliga kursen, var vi tvungna att snabbt komma fram till hur den skulle organiseras och finanseras. Vi behövde ett gemensamt beslut från alla inblandade inom Högskolan Dalarna om var kursen skulle förläggas och vem som skulle få det formella ansvaret att administrera kursen samt vem som skulle vara examinator.

Kursplanen gick igenom programrådet den 23 juni 2020 och kursen utlystes några dagar senare, för att starta den 24 augusti 2020. Vi löste organisation och ekonomi genom att samverka, alltså inte göra en ren uppdragsutbildning.

Bild och form under Kultur- och bildningsförvaltningen Region Dalarna gick in med personaltimmar på cirka 30 procent och bekostade en del av föreläsningarna. Arkitekturrådet gick med hjälp av Länsstyrelsen Dalarna och Region Dalarna in och finansierade en del av en 10-procentig projektanställning, medan Högskolan Dalarna tog resten och kursansvaret.

Kursen var initierad av Helena von Bergen, verksamhetsutvecklare Bild och

¹Dalarnas Arkitekturråd är ett regionalt råd bestående av Länsstyrelsen Dalarna, Region Dalarna, ByggDialog Dalarna, Dalarnas kommuner, Dalarnas museum, Trafikverket Region Mitt, Högskolan Dalarna, Svensk Form Dalarna, SAGDA (Sveriges arkitekter Gävle-Dala) och adjungerande personer, men som inte förfogar över egen ekonomi eller personal.

form Region Dalarna, som tillsammans med gästprofessor i arkitektur, Tina Wik vid Högskolan Dalarna tog huvudansvaret för schema och bokning. Kursen hölls två dagar i månaden med syfte att vända sig till yrkesaktiva personer inom kultur, kulturmiljö, arkitektur, landskapsarkitektur, formgivning, design, konst, förvaltning, kulturentreprenad, innovation och samhällsplanering.

Ur regeringens proposition 2017/2018:10, Politik för gestaltad livsmiljö:

Det är av största betydelse att många har kunskap om den gestaltade livsmiljön och vad som formar dess utveckling samt att det förs ett omfattande och dynamiskt offentligt samtal om vad som byggs och produceras, om hur våra miljöer, städer och landsbygder, offentliga platser, bostäder och omgivande föremål gestaltas, fungerar och påverkar människor. Det är ett viktigt led i den demokratiska utvecklingen.

Det övergripande målet bör därför vara att arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön.

Det ska uppnås genom att:

1. hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden,
2. kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids,
3. det offentliga agerar förebildligt,
4. estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas,
5. miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla och
6. samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt.

Det nationella målet, ett övergripande och sex preciseringar, ska vara styrande för statens initiativ när det gäller arbetet med gestaltade livsmiljöer, arkitektur, form och design och kan vara vägledande för kommuner och regioner. Målen kompletterar andra nationella mål som berör den gestaltade livsmiljön.

KURSUPPLÄGG OCH GENOMFÖRANDE

Kursen, som hade obligatorisk närvaro, startade den 24 augusti 2020, med kursavslutning den 15 maj 2021. Det kom in många ansökningar, men maxantalet var 32 kursdeltagare. Från början var kursen inte tänkt att ges online utan via fysiska möten, med studenter från hela Sverige. Fysiska träffar var viktiga för att främja kontakt, utbyte och samverkan mellan studenterna. När pandemin slog till med full kraft i mars 2020 genomfördes resterande del av kursen via zoom-undervisning. Till allas förvåning visade det sig att det blev väldigt bra, mycket tack vare att alla redan hade träffats många gånger och en gruppkänsla hade infunnit sig.

LÄRANDEMÅL

Att öka förståelsen för den gestaltade livsmiljöns betydelse för ett gott vardagsliv och hur den hanteras i samhällsbyggandets olika processer.

Efter genomgången kurs ska studenten kunna.

- Redogöra för aktuell arkitektur-, form- och designpolitik och överföra denna till regionala och kommunala strategier
- beskriva hur olika sociala, ekologiska och ekonomiska behov för människa och miljö kan tillgodoses genom förvaltning och utveckling av den gestaltade livsmiljön
- analysera arkitektur, design, form och konst med avseende på historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden i den byggda miljön
- utifrån en detaljplan analysera konsekvenser som berör barns, ungas och äldres perspektiv gällande en gestaltad livsmiljö
- visa förståelse för samspelet med och behovet av samverkan mellan olika aktörer i samhällsbyggnadsprocessen för att nå en god gestaltad livsmiljö
- beskriva och utforma processer kring planering, beslut och byggande avseende den gestaltade livsmiljön med utgångspunkt i lagstiftning och arkitektur-, form- och designpolitik.

KURSPLAN

Kursen behandlar den nationella arkitektur-, form- och designpolitiken, dess förankring i hållbarhetsmål och hur den överförs till regionala och lokala strategier. Kursen tar vidare upp de ramverk som styr planering, byggande och förvaltning, samt människans behov av en gestaltad livsmiljö för ett gott vardagsliv. Studenten tränas i att beskriva och redogöra för dessa förutsättningar genom litteraturstudier och seminarier samt utföra ett projektarbete i bland annat plan- och bygglagen och kulturmiljölagens bestämmelser. Kursen tar också upp behovet av samverkan och hur dessa processer behöver ske för att den nationella arkitektur- och designpolitiken ska följas och globala och nationella mål på området ska kunna nås. Kursen avslutas med en uppsats där studenten beskriver hur en kommun arbetar med politik för gestaltad livsmiljö.

Examinationsformer

Seminarier och mindre uppsatser 2,5 + 2,5 hp

Projektarbete inklusive presentation, 5 hp

Slutuppsats, 5 hp

Arbetsformer

Föreläsningar, litteraturstudier, seminarier och projektarbete.

Betyg

Som betygsskala används U–VG.

Slutbetyget på kursen sätts efter en samlad bedömning av examinator.

Förkunskapskrav

180 högskolepoäng inom något av följande områden. arkitektur, form, design, konst, samhällsplanering, alternativ utbildning motsvarande kandidatnivå inom bygg-, fastighets- och förvaltningssektorn eller motsvarande kunskaper förvärvade inom dessa yrkesområden motsvarande minst tre års aktiv yrkesutövning.

DELTAGARE

Kursdeltagarna arbetade som:

arkitekt länsstyrelse	konsthandläggare region
arkitekt länsstyrelse	konstkommunikatör
arkitekt privat näringsliv	konstkonsulent
bibliotekarie	konstkonsulent
bygglovshandläggare	konstkonsulent region
byggnadsantikvarie	konstnär
byggnadsantikvarie	kulturkonsulent
designkonsulent region	landskapsarkitekt kommun
designkonsulent region	landskapsarkitekt kommun
filmproducent	möbelsnickare
grafisk designer	planarkitekt kommun
handläggare plan och bostäder	stadsutvecklare
industridesigner	stengravör privat näringsliv
journalist	trädgårdskonsulent
kommunikatör medborgardialoger	turism privat näringsliv
konsthandläggare kommun	verksamhetskonsulent region

BUDGET

De olika parternas insatser:

90 000 kr	Högskolan Dalarna utöver löpande kostnader som lokal, teknik och löner till fast anställda
35 000 kr	Projektadministration. Kultur och Bildning Region Dalarna
35 000 kr	Projektadministration. Länsstyrelsen Dalarna
85 000 kr	Föreläsningens arvoden. Bild och form Region Dalarna
10 000 kr	Betalning av föreläsning. ByggDialog Dalarna
20 000 kr	Andra kurser vid Högskolan Dalarna har finansierat vissa föreläsare

Sammanlagt 275 000 kr utöver Bild och forms arbetstid och Högskolan Dalarnas ordinarie kostnad för studenter och lärare.

FOTO: PERNILLA WÄHLIN NORÉN

SCHEMA höstterminen 2020

Dag 1

Tema PLATSENS IDENTITET

- 09.00 – 09.45 Introduktion av kursen. Tina Wik, Professor, arkitekt, Ann-Louise Rönestål Ek, Journalist och moderator, Helena von Bergen, Verksamhetsutvecklare, Bild och form. Vad förväntar vi oss alla? Vilka är vi? Kurslitteratur: *Politik för gestaltad livsmiljö*, Prop.2017/18.
- 10.00 – 10.45 Presentation av studenterna.
- 11.00 – 11.45 Omvärldsbevakning. Detta händer nu.
Föreläsare Sverker Sörlin, Professor i miljö och vetenskapshistoria KTH, forskare, författare
- 13.00 – 14.00 Miljöns omätbara värden. Sinnlighet och skönhet. Vad är det som berör oss i mötet med våra omgivningar. Från en arkitekts synvinkel.
Föreläsare Kjell Forshed, Arkitekt
- 14.15 – 14.45 Dalarnas Arkitekturråd. Unikt i Sverige. Vad vi arbetar för och hur rådet fungerar.
Föreläsare Frida Ryhag, Länsarkitekt Dalarna
- 15.00 – 16.00 Tahrirtorget. En öppen plats och en händelse kan förändra såväl den inhemska som omvärldens uppfattning om platsen.
Föreläsare Cecilia Uddén, Utrikeskorrespondent SR, stationerad i Kairo

Dag 2

Tema MÄNSKLIGT PERSPEKTIV?

- 09.00 – 09.45 Gestaltad livsmiljö. Vad menar Boverket med mänskligt hållbart perspektiv?
Föreläsare Caroline Stigsdotter, Projektledare, Boverket
- 10.00 – 10.45 Mänsklig skala. Poängen med delgestaltningar.
Föreläsare Katinka Schartau, Arkitekt, Lektor i Fysisk planering
- 11.00 – 11.45 Kulturella uppfattningar. Ser vi samma landskap?
Föreläsare Marius Fiskevold, Landskapsarkitekt SWECO och lärare vid NMBU (Norwegian University of Life Sciences)
- 13.00 – 13.45 Natur och normer. Miljöhumaniora och en alltför mänsklig historia? Förhållningssätt till miljö och natur – och vad det fått för konsekvenser historiskt och i vår nutida föreställningsvärld om naturen.
Föreläsare Cecilia Åsberg, Professor, Linköpings universitet

- 14.00 – 15.00 Grupp diskussion Delmål prop. 1
Hållbarhet och kvalitet ska inte underställas kortsiktiga ekonomiska överväganden.
Diskussion ledd av Tina Wik och Helena von Bergen

Dag 3

WEBBSEMINARIUM GESTALTAD LIVSMILJÖ

- 08.45 – 15.30 *Arrangör Boverket, Statens Konstråd, ArkDes (Sveriges nationella centrum för arkitektur och design) och Riksantikvarieämbetet*

Dag 4

Tema ARKITEKTURHISTORIA

- 09.00 – 09.45 Landskapsarkitektur. De stora historiska dragen. Dalarna i fokus
Föreläsare Helena Kåks, Fil.Dr., Tvärvetenskaplig kultur- och samhällsforskning, författare, trädgårdsmästare
- 10.00 – 10.45 Arkitekturhistoria. De stora historiska dragen. Dalarna i fokus
Föreläsare Johan Mårtelius, Professor i Arkitekturhistoria, KTH
- 11.00 – 11.45 Arkitekturhistoria. Dalarnas landskap, hållbarhet och kvalitet
Föreläsare Johan Mårtelius
- 13.00 – 14.30 Gruppdiskussion Delmål prop. 2
Kunskap om hur arkitektur, form och design ska utvecklas och spridas
Gruppdiskussion ledd av Tina Wik och Helena von Bergen
- 15.00 – 15.45 Introduktion – Seminarieuppgift (A) Individuell 2,5 hp
Ledd av Tina Wik
- 16.00 – 16.45 Introduktion Projektuppgift (B) Grupparbete 5 hp
Introduktion Landskapsanalys, Tina Wik och Helena von Bergen

Dag 5

STUDIEBESÖK

- 09.00 – 10.30 Fysiskt studiebesök ledd av Tina Wik och Helena von Bergen
- 10.30 – 11.00 Samling på Diösgården, Bonäs
- 11:00 – 12:00 Landskaps analys. Inventering som kunskapsbas för ett område.
Helena von Bergen
- 12.00 – 13.00 Gemensam lunch

- 13.00 – 15.45 Vandring genom Bonäs ca 5 km
15.45 – 16.30 Genomgång av Projektuppgift (B) Grupparbete
Inlämning studieuppgift (A)

Dag 6

GRUPPARBETE OCH SEMINARIUM

- 09.00 – 10.45 Tid för Grupparbete uppgift (B)
11.00 – 11.45 Presentation (B) för Anders Mårsén, Landskapsarkitekt
Ledd av Tina Wik och Helena von Bergen
13.00 – 14.45 Goda gestaltungsavtryck. God bostad.
Föreläsare Mats Egelius, Arkitekt White
15.00 – 15.45 Seminarium kring studieuppgift (A). Gruppdiskussion uppgift A
Lett av Tina Wik och Helena von Bergen
16.00 – 17.00 Seminarium kring studieuppgift (A). Presentera resultat av
gruppdiskussion
Lett av Tina Wik och Helena von Bergen

Dag 7

Tema VERKLIGHET ELLER IDEAL

- 09.00 – 09.45 Ekonomisk geografi och demografi. Vad betyder platsens lokalisering
för dess möjligheter till utveckling?
Föreläsare Magnus Bohlin, Professor Emeritus, Kulturgeografi
10.00 – 10.45 Hur lär vi oss att se? – Om skopiska regimer och andra
"bra-att-ha-begrepp"
Föreläsare Nina Bondeson, Konstnär och debattör
11.00 – 11.45 Formgivning av landskap. Beskriver egna projekt.
Föreläsare Anders Mårsén
13.00 – 17.00 Tid för Grupparbete uppgift (B) och handledning
Handledare Tina Wik, Helena von Bergen, Anders Mårsén

Dag 8

Tema TRÄ SOM UPPLEVELSE

- 09.00 – 09.45 Träcertifiering inom industridesign. Uthålligt material. Hur mäter vi nyckel-
eltal nu och stämmer dessa?
Föreläsare Mattias Brännström, Teknisk doktor. VD Dala Massivträ

- 10.00 – 10.45 Kulturarvets betydelse för platsen. Lagkrav på kulturvärden. Värdering av byggnader och hållbar utveckling.
Föreläsare Olle Lind, Byggnadsantikvarie, Länsstyrelsen Dalarna
- 11.00 – 11.45 Bygga varsamt. Hantverk och byggnadstradition.
Föreläsare Adam Mol, Byggnadsantikvarie, Dalarnas Museum
- 13.00 – 13.45 Timmermanskonst och medeltida hantverk
Föreläsare Kalle Melin, Timmerman
- 14.00 – 14.45 Trähusbyggande och arv. Historisk genomgång/tillbakablick
Föreläsare Tina Wik
- 15.00 – 15.45 Delmål prop. 4.
Estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska världen ska tas till vara och utvecklas. *Diskussion ledd av Tina Wik och Helena von Bergen*
- 16.00 – 17.00 Feedback inför vårterminen. Vad saknar ni i undervisningsserien? Vad är bra? Diskussion kring projektuppgift B.

Dag 9

Tema MEDBORGARE I SAMVERKAN

- 09.00 – 09.45 Barn dricker inte kaffe latte! Hur planerar vi för barn och hur kan barns talan komma fram. Barnkonventionen lag i Sverige.
Föreläsare Pernilla Wählin Norén, Stadsarkitekt Borlänge kommun
- 10.00 – 10.45 Medborgardialog och samverkan. Skala. Neutrala verktyg för dialog och för vem.
Föreläsare Stefan Petterson, Arkitekt, adjunkt KTH
- 11.00 – 12.00 Den europeiska landskapskonventionen och Agenda 2030. Medborgarrättigheter kring gestaltning i vår vardagsmiljö.
Föreläsare Birgitta Elfström, Byggnadsantikvarie, Värmlands museum
- 13.00 – 13.45 Delmål prop. 5
Miljöer ska gestaltas för att vara tillgängliga för alla.
Diskussion ledd av Tina Wik och Helena von Bergen
- 14.00 – 16.00 Tid för grupparbete uppgift (B) och handledning.
Handledare Tina Wik och Helena von Bergen

FOTO: HELENA VON BERGEN

Fasad med näbbspån, detalj. Särna Gammelkyrka.

SCHEMA vårterminen 2021

Alla föreläsningar via zoom.
Inläsning av opponenter (B)

Dag 10

GENOMGÅNG GRUPPARBETEN

- 09.00 – 12.00 Genomgång slutredovisning grupparbete Projektuppgift (B)
13.00 – 15.00 Genomgång slutredovisning grupparbete Projektuppgift (B)
15.45 – 17.00 Introduktion seminarieuppgift individuell uppgift (C) 2,5 HP
Föreläsning Helena von Bergen

Dag 11

Tema KONST OCH DESIGN

- 09.00 – 10.00 Design i ett mänskligt perspektiv.
Föreläsare Torsten Hild, Professor i möbeldesign, Inredningsarkitekt
- 10.15 – 11.15 Konst idag. Beställd konst, olika premisser och förutsättningar.
Föreläsare Henrik Orrje, Statens Konstråd
- 11.30 – 12.30 Konst och deltagare. Förankring i förhållande till konstens kvalitet/verks-
höjd och förvaltning.
Föreläsare Inger Höjer Aspemyr, Konst och publikfrågor
- 13.30 – 14.30 Designprocess. Nationalmuseum, från byggtankar till design.
Föreläsare Matti Klenell, Inredningsarkitekt, Formgivare
- 14.45 – 15.45 Vad ska till för en omställning? Vårt projekt Eko Design.
Föreläsare Anna Velander Gisslén, Projektledare Eco Design Circle
- 16.00 – 17.00 Från process till resultat. Hur går det oftast till? Hur skiljer sig mitt "fria"
konstnärskap mot det "beställda"?
Föreläsare Jacob Dahlgren, konstnär

Dag 12

Tema GESTALTA OCH SÖNDERGESTALTA

- 09.00 – 12.00 Seminarium och genomgång av individuellt utförd studieuppgift (C).
Lett av Helena von Bergen

- 13.00 – 14.00 Att gestalta välfärd. Från idé till byggd miljö. Planering med utgångspunkt från kartläggning av invånarnas behov.
Föreläsare Lena Steffner, Tekn Dr, Arkitekt
- 14.15 – 15.15 Form och design. Svensk form
Föreläsare Mats Widbom, Svensk form
- 15.30 – 16.30 Gestaltad livsmiljö. Kaos, limbo eller limbisk ordning
Föreläsare Tony Svensson, Dr Stadsplanering, Högskolan Dalarna
- 16.45 – 17.00 Introduktion Seminarieuppgift individuell framställning (D) 5 hp
Ledd av Tony Svensson

Dag 13

Tema KOMMUNALA PLANVERKTYG

- 09.00 – 10.00 Introduktion planverktyg PBL. (Plan- och bygglagen)
Hur ser den svenska paletten ut?
Föreläsare Carl-Gustaf Hagander, Rådgivare, arkitekt
- 10.15 – 11.15 Hur arbetet går till för att ta fram en översiktsplan
Föreläsare Carl-Gustaf Hagander, Rådgivare, arkitekt
- 11.30 – 12.30 Vad är en detaljplan? Introduktion om detaljplan.
Föreläsare Frida Petersen, Planarkitekt, Falu kommun
- 13.30 – 14.30 Kultur i översiktsplanen. Modell för kulturlivsanalys vid planering.
Föreläsare Anna Rygård, Stadsutvecklingsstrateg, Stockholm stad
- 14.45 – 15.45 Örebro byggnadsnämnd berättar. Hur arbetet går till i byggnadsnämnden.
Föreläsare Kemal Hosu, Politiker, Örebro kommun
- 16.00 – 17.00 Delmål prop. 3 Det offentliga agerar förebildligt.
Diskussion ledd av Helena von Bergen och Tina Wik

Dag 14

Tema ÖVERORDNAD STRATEGI OCH ARKITEKTUR-STRATEGI I REGIONAL OCH KOMMUNAL PLANERING

Gäster för dagen: Dalarnas Arkitekturråd

- 09.00 – 10.00 Borlänge kommuns arkitekturpolicy
Föreläsare Pernilla Wählin Norén, Stadsarkitekt, Borlänge Kommun
- 10.15 – 11.15 Regional Utvecklingsstrategi Dalarna
Föreläsare Helena Hanno Enochsson, Enhetschef Strategi och finansiering, Region Dalarna

- 11.30 – 12.30 Arkitekturstrategi
Föreläsare *Caroline Stigsdotter, Uppdragsledare Gestaltad livsmiljö Boverket*
- 13.30 – 14.20 Strategi för proaktiv bygglovshantering
Föreläsare *Per Sundin, Arkitekt/bygglovshandläggare, Nacka kommun*
- 14.30 – 15.30 Vi ger arkitekten makten
Föreläsare *Peder Hallkvist, Stadsarkitekt, Örebro*
- 16.00 – 17.00 Delmål prop. 6
Samarbete och samverkan ska utvecklas, inom landet och internationellt
Diskussion ledd av *Tina Wik och Helena von Bergen*

Dag 15

Tema GRUPPUPPGIFT (D) OCH ATT SE RUMMET MED KROPPEN

- 10.30 – 12.00 Föreläsning om Dancewalk. Ett sätt att upptäcka sin omgivning. Föreläsare *Anna Asplind, Koreograf och Landskapsarkitekt, Mastersstudent.*
Länk till ljudfilen:
<https://www.annaasplind.se/projects/dancewalks/969-m-i-borlange/>
- 13.00 – 16.00 Vägledning i grupp och återkoppling studieuppgift (D)
Ledd av *Tony Svensson, Helena von Bergen och Tina Wik*
Opponering, information.

Dag 16

Tema DRIVKRAFTER, OSÄKERHETER OCH FÖRÄNDRING

- 09.00 – 10.00 Vägledning/seminarium om den bärande idén i uppsatserna:
studieuppgift D
Ledd av *Tony Svensson*
- 10.15 – 12.30 Egenstudier
- 13.30 – 16.00 Drivkrafter, osäkerheter och förändring. Perspektiv på hållbar stadsutveckling.
Föreläsare *Henrietta Palmer, Arkitekt, forskare vid Chalmers*

FOTO: PERNILLA WÄHLIN NOKÉN

Damm utanför Högskolan Dalarna, Borlänge

STUDIEUPPGIFTER

SEMINARIEUPPGIFT A

Individuell uppgift. 2,5 hp

Max tre A4 sidor, plus bilder/illustrationer

GESTALTAD LIVSMILJÖ – Hur uppfattar du innebörden av denna politik?

Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön. Propositionen tar ett helhetsgrepp om arbetet med den gestaltade livsmiljön och utgör samtidigt en samlad nationell arkitekturpolicy.

Studiematerial

Politik för Gestaltad livsmiljö. Komplettera med ArkDes dokument Människan i fokus. En uppföljning av Politik för gestaltad livsmiljö 2020 och medskick inför framtida arbete.

Boverket: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo>

Beskriv hur du uppfattar innebörden i propositionen Politik för Gestaltad livsmiljö

Komplettera med det du eventuellt saknar i politiken för att den ska nå beskrivna mål. Hur påverkas människan av sin närmiljö och dess gestaltning? Hur uppfattar du innebörden av ett hållbarhetsperspektiv? Ge även exempel på hur det kan gå då kvalitet, gestaltning och hållbarhetsfaktorer förbises i vår livsmiljö, närmiljö.

SEMINARIEUPPGIFT B

Gruppuppgift med ca 4–5 studenter per grupp. 5 hp

ANALYS AV ETT OMRÅDE

Ett område sådant det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspelet mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer. Definition av landskap från den Europeiska landskapskonventionen (ELC) som Sverige ratificerat 2011. Denna syftar till att förbättra skydd, förvaltning och planering av europeiska landskap. Den syftar också till att främja samarbetet kring landskapsfrågor inom Europa och till att stärka allmänhetens och lokalsamhällets delaktighet i förvaltningen av landskap. Konventionen innefattar alla typer av landskap som människor möter i sin vardag.

Studiematerial

Landskapsanalys som underlag vid samverkan och förvaltning av Bonäs i Mora kommun.

Städer för människor av Jan Ghel ISBN 978-91-73339-80-3

Platsens poetik, Emma Göransson Arkitektur- och designcentrum (ArkDes)
ISBN 978-91-87447-04-4

Hverdagslandskapet film: <https://vimeo.com/90019215>

Sökningar på webben. Redovisa källor.

Varje grupp ska välja ett område där gammalt möter nytt.

Området bör vara max en kvadratkilometer, eller bestå av ett stråk. Storleken anpassas efter behov. Området kan ligga var som helst i Sverige. Del ett av uppgiften blir att bilda en grupp och hitta området. Utgå från den metod i landskapsanalysen som tillämpades i Bonäs och som presenterades på plats. Målsättning nr 1 är att lära sig se och förklara vad man ser i ett område samt hitta platsens själ, dess unika värden och kvaliteter som inte får förbises i en planeringsprocess.

Målsättning nr 2 är att se och beskriva problem inom området och förstå vad de beror på samt fundera över möjliga lösningar som kunskapsunderlag för en vidare förvaltning och utveckling.

Inlämningen består av kartmaterial och rapport som inkluderar inventering, värdering, analys samt utvecklingsförslag.

Inför slutredovisning ska en grupp opponera på en annan.

SEMINARIEUPPGIFT C

Individuell uppgift. 2,5 hp. Max två A4 med text, plus två bilder i själva texten.

KONST SOM FÖRÄNDRAR BYGGNADEN/PLATSEN eller RUMMET

Inledning

“Varje byggnad förkroppsligar ett sätt att se på människan. Ett rum är aldrig bara ett utrymme som kan bestämmas med måttbandet. Varje rum förkroppsligar en uppsättning relationer, förhållningssätt och idéer som givetvis varierar från rum till rum men som på det ena eller andra sättet förknippas med en existentiell rumslighet. Rummet är nämligen alltid relaterat till människans kroppslighet; kroppsligheten inte bara som ett stycke fysisk materia utan som vårt sätt att vara i världen. Med kroppen bebos man – en aktiv handling – ett rum på ett visst sätt. Alla rum rymmer en viss förståelse för hur de skall bebos men alla rum kan alltid bebos eller brukas på många olika sätt samtidigt.”

Ola Sigurdsson

Studiematerial

Studenten väljer själv vilken plats och vilket konstverk som ska beskrivas.

Uppgiften

Välj en offentlig plats eller ett offentligt rum med ett konstnärligt tillägg som bidragit till en viktig eller betydelsefull förändring av hur du uppfattar platsen eller rummet. Du ska själv ha varit på platsen!

Du kan leta efter bilder som visar hur det såg ut innan konstverket kom på plats, om du själv inte sett platsen utan tillägget.

Att få med i beskrivningen.

Var är vi? I vilket sammanhang? Vem är beställaren? Om möjligt beskriv hur uppdraget upphandlades. Fanns det någon beställare alls? Känner du till vad konstverket kostade? Vad är din reflektion kring verket? Redogör för placering och samspel med platsens historia, funktion, skala och sociala kvaliteter. Beskriv förändringen du upplever har skett.

SEMINARIEUPPGIFT D

Uppgift utförs av två studenter eller individuellt. 5 hp

IMPLEMENTERING AV GESTALTAD LIVSMILJÖ

Uppgiften

Redogör för hur en kommuns samhällsbyggnadsenhet arbetar för att implementera politik för gestaltad livsmiljö. Det övergripande syftet med uppgiften är att ge en bild av kommunens arbete i de olika skeden i samhällsbyggandet där gestaltad livsmiljö tas upp – från översiktligt strategiskt skede till färdig byggnad.

Kommunen är en komplex organisation med både myndighetsutövning och politiskt beslutsfattande i byggnadsnämnd, kulturnämnd eller motsvarande, handläggning på strategisk och mer genomförandenära nivå samt med genomförande hos bland andra kommunala bostadsbolag, tekniska bolag med ansvar för utförande av stadsmiljöprojekt samt förvaltning och utveckling av kommunala fastigheter.

Kartlägg och beskriv hur den kommunala organisationen är uppbyggd och vilka typer av ärenden med koppling till gestaltad livsmiljö som hanteras – vilka vägar dessa tar inom nämnd, förvaltning och bolag samt vilka instanser och kompetenser som är inblandade. Hanteras alla gestaltungsfrågor i samma "kanaler" och av samma instanser/personer? Vilken kunskap finns och hur ser samarbetet ut? Vilka dokument används och vad säger dessa dokument om hanteringen av gestaltad livsmiljö?

Försök analysera hur tydligt kommunen och dess organisation prioriterar frågan om gestaltad livsmiljö och i vilka situationer det uppstår intressekonflikter med andra frågor. Hur ser dessa situationer ut? Hur agerar kommunen då? Försök också ge en bild av hur enskilda personer i kommunen ser på frågan om gestaltad livsmiljö och vad de anser vara viktigt. Kanske finns ett helhetsperspektiv på många av de aspekter som tagits upp i kursen – kanske ser man enskilda frågor som viktiga men missar andra?

Uppgiften ska innebära minst en intervju per student med företrädare för den kommunala verksamheten. Intervjun ska dokumenteras som anteckningar, inspelat material eller på annat sätt så att det framgår att den har ägt rum. Utöver detta kan ni använda kommunala plan- och beslutsdokument, policys, program och andra underlag för den kommunala verksamheten. Det är också fritt fram att använda andra typer av källor i den omfattning ni vill.

Inlämningsformat

Er undersökning sammanfattas i en rapport/text som kommer att läsas av andra studenter för opponering/konstruktiva kommentarer och med ert godkännande skickas till Boverket och ArkDes.

Ni kommer själva att få läsa och kommentera andra studenters texter.

Texten förväntas innehålla följande delar och innehåll.

Inledning (minst en sida, max två sidor)

Här beskriver ni bakgrunden till er text – helst med utgångspunkt från någon frågeställning/utmaning kopplad till gestaltad livsmiljö som ni har tyckt varit särskilt viktig under eller före kursen, och förstås med utgångspunkt från uppgiftens övergripande syfte enligt ovan. Formulera ett tydligt syfte med er "undersökning" och en eller två konkreta frågeställningar som hjälper er att söka efter rätt saker i undersökningen.

Metod/tillvägagångssätt (max en halvsida)

Här beskriver ni kort hur ni har gått tillväga, vilket material ni har använt (litteratur, typer av dokument, intervjuer med mera) och steg för steg hur ni har genomfört uppgiften.

Litteratur (ca två sidor per student)

Välj några titlar, främst ur kurslitteraturen, som känns relevanta för att stödja er undersökning – sådan litteratur som ringar in och beskriver kommunens uppdrag, politiken för en gestaltad livsmiljö, enskilda studier som ni tycker är viktiga när ni undersöker kommunens arbete med mera.

Undersökningsresultat (minst två sidor, max fyra sidor)

Här presenterar ni resultatet av er undersökning – beskrivning av kommunens organisation, sammanställning av resultat från intervjuer, dokumentstudier och annat material som samlats in.

Diskussion (minst två sidor, max fyra sidor)

Här resonerar ni kring era fynd – arbetar kommunen på ett bra sätt i förhållande till vad som behövs för att uppnå en god gestaltad livsmiljö enligt tidigare studier, den gällande politiken och de kunskaper ni fått genom kursen? Var finns glapp, bristande kontinuitet i hanteringen, kunskapsbehov med mera? Var kan verksamheten utvecklas och förbättras på ett sådant sätt att det kan leda till en bättre gestaltad livsmiljö?

Slutsats (max en halvsida)

Här knyter ni ihop säcken genom att gå tillbaka till ert syfte och era frågeställningar – har ni uppnått syftet med undersökningen? Vad blev det viktigaste resultatet?

Referenser

Det är viktigt att ni anger vilka källor ni har använt. Gör detta i texten där ni hänvisar genom att ange person/organisation och år inom parantes, till exempel (Andersson, 1999) eller (Herrljunga kommun, 2004). Längst bak ska ni ha en referenslista som anger alla referenser med efternamn, namn, år, titel, upplaga, eventuellt sidnummer och förlag.

Den angivna maximala omfattningen bör ses som ett rekommenderat riktmärke, men det är bättre att skriva koncist än att utveckla för långa redogörelser för allt ni hittar i undersökningen. Försök att lyfta fram de viktigaste fynden snarare än att ge en fullständig verklighetsåtergivning av allt.

Ord på vägen

Inför återkopplingen bör ni ha skrivit bakgrund, syfte, frågeställningar, metod/tillvägagångssätt samt ha en lista över relevant litteratur för undersökningen. Ni bör då också ha planerat genomförandet genom att boka in minst en intervju samt ringat in vilka dokument ni bör undersöka i kommunen. Särskilt viktigt är att ni har formulerat en personlig frågeställning som ni vill belysa och identifiera kritiska frågor kopplade till denna.

Återkopplingen är ett tillfälle där ni kan boka in en tid för att diskutera frågor, utmaningar och få vägledning från lärarna.

Granskning och kommentar till annan students text

Efter inlämning kommer du att få läsa en annan students text och ge en skriftlig kommentar för att hjälpa hen att se förbättringsmöjligheter med texten och för att vidareutveckla diskussion och slutsatser i den andres text.

FOTO: HENRIK HANSSON

Entré Avesta lasarett, arkitekt Hans Petterson Sweco. Konstverk på glas. "Spegling", Mia Malmlof 2020

ETT EXEMPEL PÅ FYSISK UPPLEVELSE DANCEWALK 969 M BORLÄNGE

Bild och form Region Dalarna beställde ett koreografiskt konstverk av Anna Asplind 2020.

Anna föreläste om metoden att se/uppleva det offentliga rummet med kroppen.

Titeln på verket blev "969 m Borlänge".

Verket finns nu att gå och uppleva i Borlänge centrum.

Genom att ladda ner en ljudfil på mobilen, och med hörlurar inkopplade kan man, med start på Sveatorget, gå DanceWalk "969 m Borlänge":

<https://www.annaasplind.se/projects/dancewalks/969-m-i-borlange/>

Föreläsning: Gestaltad livsmiljö 2 20210319 zoom 3 – YouTube

En utökad dag för samhällsplanerare i Borlänge

Ett samtal efter Dancewalk – 969 m i Borlänge:

https://www.youtube.com/watch?v=1nv_KL9ALEA

Dancewalk – när dansen möter det offentliga rummet

Vad händer när kroppen medvetandegörs och sinnena skärps, när du närmar dig en plats på ett helt nytt sätt? Kan dans leda till bättre samhällsplanering och kan Dancewalk vara ett sätt att få upp ögonen för konstformen dans?

En solig aprildag 2021 ledde koreografen och dansaren Anna Asplind en grupp arkitekter och samhällsplanerare från kommunen en vindlande vandring i Borlänge. Med Annas röst och Tomas Björkdals ljudkonst i lurarna fick de dansa sig fram, 969 meter. Det blev ett sätt för gruppen att få syn på staden, ur andra perspektiv. Alla som önskar prova på denna märkliga upplevelse kan ladda ner ljudfilen och gå promenaden med instruktion från ljudfilen. Start på Sveatorget i Borlänge. Just detta Dancewalk-tillfälle och samtal arrangerades av projekt Fokus: Danskonst Dalarna/Region Dalarna.

Medverkande

Anna Asplind, koreograf och dansare, Johanna Karlsson, kultursekreterare Borlänge kommun, Pernilla Wåhlin Norén, stadsarkitekt Borlänge kommun, Arne Ludvigsson, före detta stadsarkitekt Borlänge kommun, Sofia Sundén, planarkitekt Borlänge kommun, Nadja Lind, landskapsarkitekt Borlänge Energi. Samtalsledare och foto: Ann-Louise Rönestål Ek, redigering och textning: Sören Johansson, inspelat i Borlänge 21/4 2021

FOTO: ANNA ASPLIND

Dancewalk 969 m Borlänge

KURSAVSLUTANDE

GEMENSAM DISKUSSION

Med Henrietta Palmer (H) efter hennes föreläsning Drivkrafter, osäkerheter och förändring. Perspektiv på hållbar stadsutveckling.

H. Vad anser du behövs för att vi skall kunna hantera osäkerheter och förändring mot ett hållbart samhälle?

– Jag tror att man behöver erbjuda nya kollektiva identiteter men också individuella för att kunna ta till sig kunskap och ändra ståndpunkt, exempelvis när det gäller äganderätt.

H. Vem eller vad skulle kunna bidra till det?

– Sociala rörelser. Sverige var en av de starkaste nationerna inom sociala rörelser för hundra år sen. Det handlar om självbilden som medborgare, att starkare identifiera sig som medborgare än som konsument.

H. Intressant. Väldigt mycket av det vi ser är byggt utifrån dessa rörelsers idéer om samhället.

– Jag tänker på byggnadsvårdskollektivet – att människor får upp ögonen för värdet i att renovera och behålla det gamla i en bostadsmiljö, till exempel gamla fönster. Skapar man opinion i såna frågor så kanske man inte bara prioriterar ekonomisk vinning. Om önskemålet från rörelserna vi ser i sociala medier plockas upp och vi lyssnar på protester, då skapas det där kollektivet.

– Det är förlegat med vårt politiska system, just när det gäller landskapsbilden tycker jag, Sverige behöver erkänna landskapet i lagstiftningen för att komma åt de sårbara strukturerna. Politiker i byggnadsnämnder riskerar att tänka kortsiktigt så att det blir populistiskt – man lyfter inte in kunniga tjänstepersoner, tänk så spännande om någon kommun vågade gå ifrån detta att politiskt bestämma vad som ska ske på marken.

– Jag arbetar med regional utveckling. De senaste fem åren har vi haft en stor satsning på projekt kring cirkulär ekonomi, jobbat mycket på nischnivån med många små initiativ, sänkt tröskeln för att engagera sig oavsett idé. Det har fem år senare gett jättestor effekt på hela systemet men det tog tid innan man såg det, de som styrde i vår region såg inte i början vad det skulle bli.

H. Ja, att inte se resultat snabbt kan stressa. Hur blev det synligt hos er?

– Det tog lång tid innan vi fick med oss den styrande nivån, men till slut blev spinoff-effekterna så stora från olika håll att alla märkte det. Det blev ett kollektivt medvetande. Plötsligt kände alla till projektet.

H. Efter att det blev känt vad hände då?

– Nu är man stolt över effekterna och försöker rigga andra projekt på liknande sätt, det har blivit en modell att använda i arbete med exempelvis styrdokument och policy.

H. Precis, hitta en infrastruktur som fungerar långsiktigt. Kunskapen måste vara överföringsbar.

-Jag skulle vilja se mer av denna diskussion i mitt sammanhang som kommunal tjänsteman, har tjuvat om hur man ska få till det, om man har ett projekt där man kan utveckla är en sak, men i min position i organisationen förstår jag inte hur jag ska få in de personer som måste vara med i diskussionen för att få ett brett samtal.

H. Precis. Att få gå in i processer, avsätta tid för det, komma med idéer och så vidare. Beslut uppifrån är en signal. Att få tid, legitimitet, resurser är viktigt. Jag tänker på de som kan ha möjlighet att vara lite vid sidan av och påverka, som kan röra sig mellan områden, de har en viktig roll. Dessa kan finnas i fasta organisationer. Jag vill tipsa er att läsa om "Changeagency" av Thomas Jordan vid Göteborgs universitet, han är konfliktforskare – intressant läsning på detta tema.

– Det gäller att ledarna lyssnar på krafterna, ger dem verktyg att agera. Om vi ser på alla tjänsteproduktioner på samma sätt så hamnar många människor i för många projekt, tiden går inte åt till att arbeta utan bara springer iväg, det är en sårbar struktur inom kommunal och regional regi.

H. Hur ska man få den att bli annorlunda då?

– Ge tydligare namn och etiketter. Till exempel. Det här är ett pilotprojekt – det styrs så. Det här, handlar om kontinuitet – det styrs så. Ge olika dignitet. När man ska in och göra något nytt för hela organisationen måste man ha resurser och kunna ta in folk utifrån också.

– Man vågar inte alltid säga något heller. Jag var med i en hållbarhetsworkshop där man skulle jobba med ett verkligt problem. Man fick inte berätta sin titel eller bakgrund för de andra – gruppen bestod av alla sorters människor, det blev intressanta diskussioner. Vi visste vad vi skulle prata om, det var bra info innan. Det blev prestigelöst och alla vågade prata. Bra sätt att jobba.

H. Ja många maktmönster som är rotade bara fortsätter, man måste se på det, vem ges rätt att prata, en slags akademisk makt, man förväntas veta mer. Men det finns olika typer av kunskap, allt behövs, inte bara det rent akademiska. En som skriver om detta är Valerie Brown – hon pekar på behovet av att ta till

vara olika kunskaper, det är intressant att läsa. Att finna styrka i att representera sin egen kunskap. Viktigt att oftare ta in en professionell platsamordnare, försöka bryta mönstren som så lätt uppstår.

– Det är viktigt med blandning av kompetenser. Det har till exempel blivit fokus på ingenjörsyrket. När det talas långsiktig hållbarhet med mera på byggmöten är det de som vill ha något byggt och så ingenjörerna som pratar, man blir ensam med sitt eget perspektiv, det påverkar hur man pratar om detta.

H. Det är väldigt spännande för mig att höra era kommentarer!

– Ditt fokus är urban utveckling, jag jobbar i en region där rural utveckling är i fokus - för stora skillnader eller kan dina tankar appliceras även i landsbygd?

H. Jag har formulerat metoden/tankarna utifrån städer, men sambanden är starka, det rurala och det urbana hänger ihop, metoden går absolut att använda även i landsbygd, det kanske blir lite andra aktörer, till exempel skogsägare, men metodmässigt ingen skillnad.

– Jag tänker på den världen vi lever i med kortsiktiga mål, man får ofta klä sitt ärende i andra ord för att bli lyssnad på, som att spela med dubbla kort tycker jag, det är en sjukdom i hela samhället. Ibland delar vi ut stöd, då tänker jag att det är ju inte andra som ska lösa våra måluppfyllelser, det ska vi göra själva! När det gäller exempelvis kulturföreningar får jag känslan av att ingen söker pengar för det de vill göra utan skriver så att det ska passa in på det de tror att man vill att de ska göra. Det är extremt hämmande.

– I det specialistsamhälle vi format tror jag att vi skulle vinna på att samlas under en regional utvecklingsledning, med länsstyrelser, kommunledningar med flera och försöka skapa en gemensam problembeskrivning.

– Vi måste ställa om samhället, det är vi alla överens om. Men HUR? Min agenda som kulturstrateg är inte den samma som för den från annat håll, men vi kan jämkna ihop och prioritera tillsammans. Hur kan vi samarbeta, till exempel när det gäller remissförfaranden? En person som ställer samman remissvar har ett uppdrag – en komplex bild kan bli tillrättalagd utifrån en agenda. Hur prioriterar vi? Det känns viktigt att vi pratar mer om det här!

H. Haha, ja kanske det! Det har varit jättespännande diskussioner, det är så kul med en sådan här grupp där alla har så mycket erfarenhet och kunskap. Det blir en så bra nivå på diskussionerna, ett riktigt idéutbyte! Det här är ett värdefullt sammanhang och ett starkt nätverk som ni har skapat.

FOTO: HENRIK HANSSON

Falu lasarett. Del ur Månfaser och solnedgång, 2013, Jan Stenberg.

REFLEKTIONER EFTER KURSEN

Vi är stolta över att vi kunnat genomföra kursen!

Kursen har genomförts på grundnivå. Nu vill många av studenterna ta detta vidare och bygga på med en kurs på ytterligare 15 hp, då de upplever att de får stöd i sitt dagliga arbete genom kursen och har nytta av samverkan med de andra kursdeltagarna.

Vi hoppas att man kan arbeta för att fler högskolor erbjuder kursen, och försöker få en likartad kursuppbyggnad i hela landet, så att vi har en gemensam grund att stå på när vi senare refererar till utbildningen 15 eller 30 hp i Gestaltad livsmiljö.

Kursen har gett många ringar på vattnet och nya insikter inför ett framtida arbete med perspektiv och implementering av politik för Gestaltad livsmiljö. Den har gjort avtryck och lett till att andra lärosäten också velat erbjuda en liknande kurs. Vi rekommenderar starkt att hålla kursen på 15 hp. Genom att starta med 15 hp på andra håll i landet ger man också möjlighet att få en överblick över vad kursen kan innefatta.

Man hinner gå igenom vad gestaltning i livsmiljö innebär, vilka det berör och vad som faller utanför. Man får också upp ögonen för vad det betyder för olika yrkesgrupper som genom politiken bör samverka och föra kunskapen vidare. Här blir också tydligt hur kontakten främjas mellan yrkesgrupper som har olika referenser och som annars inte alltid kommer i kontakt med varandra. Kursen 15 hp blir en grundnivå som man kan bygga vidare på. De 15 hp går även att ta in i olika mastersprogram för byggande och samhällsplanering.

Det saknades politiker, näringslivsutvecklare, fastighetsentreprenörer, byföreningar och övriga eldsjälar för samhällsutveckling bland studenterna den här gången. Inte minst personer som sitter i fastighets- och byggnadsnämnder borde ha nytta av en kurs som denna.

På föreläsarsidan saknades personer som arbetar med byutveckling på uppdrag av civilsamhället. En annan kommentar vi fått är att det bör göras tydligare vem kursen vänder sig till. En väg kan vara att man bestämmer sig för att bara ta in kommunalt eller statligt anställda. Men vi tycker att blandningen av studenter varit väldigt givande.

Kursen borde kunna vara ambulerande. Att den ges av olika högskolor/ universitet varje år. Det skulle kunna vara en samverkan mellan akademien och de statliga myndigheterna som "äger politiken". Om vi ska samverka på lokal och regional nivå borde detta kunna vara en utmärkt form även på nationell nivå och därifrån sprida politiken.

Vi har under kursens gång blivit kontaktade av många runtomkring i Sverige som har frågor:

– Hur har ni lagt upp kursen? – När startar nästa kurs? Svaret de fått är, att Högskolan Dalarna undersöker möjligheten att kursen kan starta igen 2022, men då i egen regi.

Vi har uppfattat att kursen gett mervärde även för de kollegor som studenterna arbetar tillsammans med inom sina uppdrag och tjänster.

För arbetet inom Bild och form har vi tydligt genom kursen också förstått vad vi bör lägga mer fokus på i förhållande till implementering av politiken. Nästan hälften, 14 av de 32 studenterna, bor i och har sin yrkesvardag i Dalarna. Det har gjort att för Region Dalarna är arbetet tydligare nu när dessa studenter arbetar in sin nya kunskap på sina respektive arbetsplatser.

Dalarnas Arkitekturråd kommer också att arbeta mer med förståelsen för vad politiken innebär. Inte bara på vad den säger, utan också på vad den vill och hur vi här på landsbygden kan ta till oss av den.

Vi har också upplevt ett konstruktivt stöd från Boverket och Statens konstråd.

Som en slutkommentar vill vi uppmärksamma att möjligheten att söka extern finansiering för en så här "exklusiv" kurs är i det närmast omöjlig. Kursen tycks falla mellan stolarna, mellan högskolesystem och regionalt uppdrag och Boverkets möjlighet att bidra med finansiering. Detta borde man titta närmare på till nästa kurstillfälle.

EXEMPEL 1 PÅ PROJEKTUPPGIFT D

Implementering av politik för gestaltad livsmiljö i Bergs kommun i Hälsingland av Karolina Nätterlund.

Karolina Nätterlund

Uppgift D

GSQ2H7 Gestaltad Livsmiljö 2020-2021, Högskolan Dalarna

Implementering av politik för gestaltad livsmiljö i Bergs kommun

Figur 1: Klövsjöfjäll (Destination Vemdalen, 2020)

Figur 2: Flygfoto över Hackås, (Norrman / Riksantikvarieämbetet, 1996)

Inledning	3
Metod	5
Undersökningsresultat.....	6
Intervju med Lena Kjellsson, ordförande för Berg och Härjedalens miljö- och byggnämnd	6
Intervju med Eli Larsdotter-Brynhildsvoll, stadsarkitekt och biträdande miljö- och byggchef i Bergs och Härjedalens kommuner	7
Översiktsplan	8
Litteratur	10
Diskussion	11
Slutsats.....	13
Referenser.....	14
Bilaga: Information som skickades till politiker inför intervju.....	16
Bilaga: Information som skickades till tjänsteperson inför intervju.....	18

Inledning

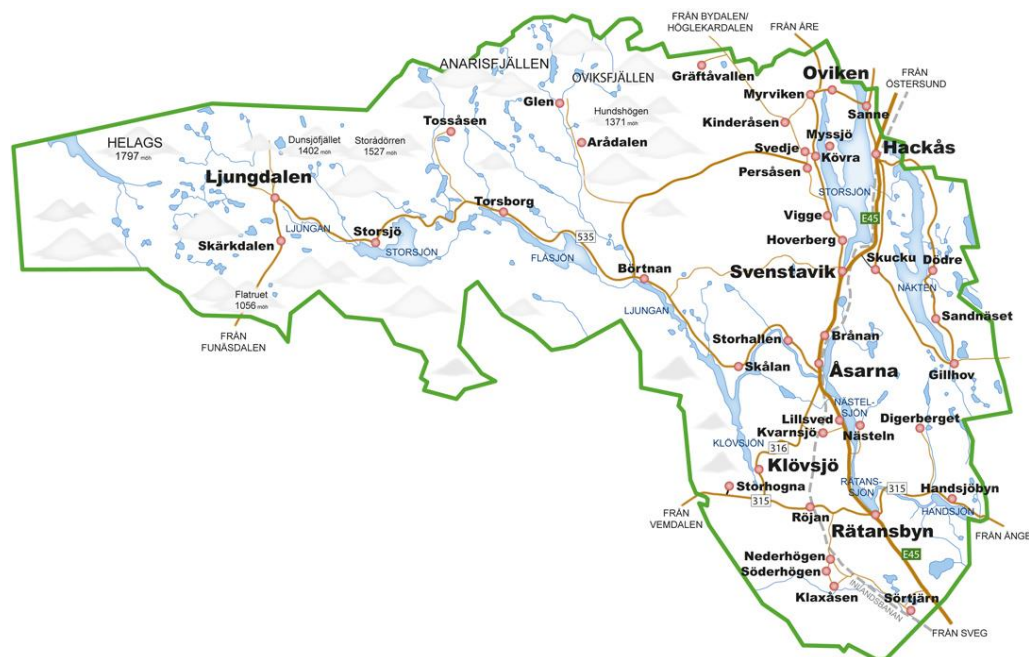
Vilka förutsättningar har en mindre och gles befolkad kommun att implementera politiken för gestaltad livsmiljö? Syftet med detta arbete är att undersöka denna frågeställning med utgångspunkt i organisationen för miljö- och byggfrågor i Bergs kommun.

Propositionen för gestaltad livsmiljö antogs 2018 och har som övergripande mål att "Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön.", vilket preciseras i delmålen

- hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden
- kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids
- det offentliga agerar förebildligt
- estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas
- miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla
- samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt.

Målet och dess delpreciseringar är styrande för stat och vägledande för kommuner och regioner. (Boverket, 2021)

Bergs kommun är en av åtta kommuner i Jämtland Härjedalen. I Bergs kommun bor det, första kvartalet 2021, 7124 personer. Befolkningstätheten är 1,2 invånare per kvadratkilometer, vilket kan jämföras med befolkningstätheten i Sverige, som är 25,5 invånare per kvadratkilometer. (SCB, 2021) Hela 60 procent av befolkningen i Bergs kommun bor utanför tätort, vilket är högst andel i Sverige. Riksgenomsnittet är 13 procent. (SCB 2020) Kommunen är med andra ord gles befolkad och har en relativt stor geografisk spridning av befolkningen, och därmed även bebyggelsen.

Figur 3: Karta över Bergs kommun (Bergs kommun, 2020)

Bergs kommun ingår i samiskt förvaltningsområde och överlappar geografiskt med fyra samebyar; Tossåsen, Handölsdalen, Mittådalen och Njarke (vinterbete). Samiska rådet i Bergs kommun har som uppgift att vara delaktigt i alla frågor som berör samerna i kommunen samt att verka som styr- eller referensgrupp vad gäller fördelning av kommunens del av det förstärkta skyddet för minoritetsspråket samiska. (Bergs kommun, 2021)

Figur 4: Karta över samebyar (Sunesson, 2017). Bergs kommun ungefärligt markerad i gult av Karolina Nätterlund.

I Bergs kommun finns fjälldestinationer med bland annat skidanläggningar och fritidshusområden, såsom Klövsjö, Ljungdalen och Gräftåvallen. (Bergs kommun, 2020)

Det finns många riksintressen i Bergs kommun; rörligt friluftsliv och turism, friluftsliv, rennärning, obrutet fjäll, kulturmiljövård, Natura 2000, skyddade vattendrag, väg, vindbruk samt totalförsvaret. Utöver detta anser Bergs kommun att Inlandsbanan bör klassas som riksintresse för kommunikationer. (Bergs kommun, 2018)

Fem områden i Bergs kommun bedöms som riksintresse för kulturmiljövården enligt 3 kap 6§ MB; Storsjöbygden, Klövsjö by med fåbodar, Oviksfjällens fåbodar, Kläppen i Ljungdalen - två kompletta gårdar i väglöst land samt Bartjan som är Tossåsens samebys sommarviste där man har kalvmärkning sommartid. (Bergs kommun, 2018)

Bergs kommun har, sedan 1 januari 2019, gemensam nämnd och tjänstemannaorganisation för miljö- och bygg med Härjedalens kommun. Miljö- och byggnämnden har sju ordinarie ledamöter, varav tre från Berg och fyra från Härjedalen. Ordförande är Lena Kjellsson (C) från Bergs kommun. Avdelningschefer för miljö- och byggavdelningen är Cilla Gauffin, miljö- och byggchef och Eli Larsdotter-Brynhildsvoll, stadsarkitekt och biträdande miljö- och byggchef. Bergs kommun tillämpar 1 %-regeln. (Bergs kommun, 2021)

Målet med undersökningen är att svara på frågorna:

Vilka förutsättningar finns för implementering av politiken för gestaltad livsmiljö i Bergs kommun? Organisation, kompetens, resurser, styrning.

Hur arbetar Bergs kommun med estetisk och konstnärlig kvalitet i den byggda miljön och i landskapet?

Hur arbetar Bergs kommun med det samiska perspektivet i gestaltningen av livsmiljöer?

Metod

Två personer har intervjuats i undersökningen. Intervjuerna var semistrukturerade, vilket innebär att de utgick från i förväg formulerade frågeställningar, men att samtalet tilläts ta andra riktningar utifrån följdfrågor och ny intressant information som framkom under intervjun. Intervjuerna gjordes genom videomöte som spelades in och tog 1 timma och 40 minuter respektive 1 timma. Informanterna fick frågor i förväg och efter intervjun fick de sammanställt material med möjlighet att kommentera detta.

Utifrån intervjuerna valdes två teman som utmärkte sig i komplexitet och som efterföljande undersökning inriktades mot. Dessa teman var exploatering i fjällnära miljö samt bebyggelse på jordbruksmark och i odlingslandskap. För att konkretisera undersökningen fokuserade jag på områdena Storhogna/Katrina (fjällnära miljö) samt Hackåsbygden (odlingslandskap), vilka det finns fördjupade översiktsplaner för. De frågeställningar som formulerats i arbetets syfte var fortsatt grunden för undersökningen.

Utifrån uppgiftens frågeställningar och det som framkom under intervjuerna gick jag sedan igenom översiktsplan, fördjupade översiktsplaner samt relevant litteratur.

Undersökningsresultat

Intervju med Lena Kjellsson, ordförande för Berg och Härjedalens miljö- och byggnämnd

Lena Kjellsson är en av två månadsarvoderade (30 respektive 20 procent) politiker i miljö- och byggnämnden. Hon upplever att miljö- och bygg är det politikområde som är minst partipolitiskt beroende. Detta tror hon bidrar till att det fungerar så bra att ha en gemensam nämnd, trots att kommunerna har olika politisk majoritet. Sammanslagningen har gjort tjänstemannaorganisationen mindre känslig och möjligheten att rekrytera och utveckla spetskompetens samt kapaciteten för eget planarbete har ökat.

Lena berättar att en del grundläggande arbete, som att hålla planer uppdaterade och att utöva tillsyn enligt plan- och bygglagen, kan vara svårt att prioritera i tillräcklig utsträckning. Följderna kan då bli att fler mindre beslut behöver fattas, byggprojekt hindras eller olovligt byggande.

Lagar, och tolkningen av lagar är, enligt Lena Kjellsson, inte alltid anpassade till förutsättningarna i glest befolkade mindre kommuner. Exempel är Strandskyddslagen samt tolkningen av samhällsintressen i tillämpningen av Miljöbalken. Lena menar att det kan vara ett lika stort intresse för Bergs kommun att en barnfamilj får möjlighet att bygga hus och bosätta sig i kommunen som en ny motorvägsfil kan vara för en kommun i Skåne. Ändå upplever Lena att det oftare ges tillstånd att använda jordbruksmark till det sistnämnda. Hon ställer den retoriska frågan om jordbruksmarken är mindre värd i Skåne än i Berg eller om Bergs kommuns samhällsintressen är mindre värda än Skånes. För att lösa knutar som dessa är det viktigt att ha en dialog mellan kommuner och på nationell nivå, menar Lena.

En styrka med att vara en liten kommun är korta kontaktvägar och starka nätverk. Samverkan mellan kommunen och andra aktörer är god och det finns ett engagerat pensionärs- och tillgänglighetsråd i kommunen. Bergs kommun har fått mycket positiv återkoppling på sina medborgardialoger.

Exploateringen av turismområden är snabb och för att exemplifiera konflikter som kan komma med detta berättar Lena om en exploatör som, med starkt stöd från kommunen, utvecklat många turismområden ville utöka med ett nytt tomtområde. Miljö- och byggavdelningen bedömde dock att detta område inte bör bebyggas med hänsyn till avrinning, höga naturvärden och att en flyttled för renar går genom området. Då sökte exploatören istället stöd hos kommunens näringslivsavdelning, vilket synliggjorde en intressekonflikt internt.

Lena beskriver länsarkitektfunktionen som en viktig resurs. De seminarier och samrådsmöten som Länsstyrelsen arrangerar är jättebra för att skapa samsyn och för att få kompetensutveckling. Det är väldigt värdefullt när ett fortbildningstillfälle ges i Östersund eller digitalt, inte minst av ekonomiska skäl. Bergs kommun har ingen egen kommunantikvarie, men anlitar ofta till Jamtli när det gäller förändringar i känsliga kulturmiljöer.

Kommunen har en samisk samordnare, som jobbar med hur kommunen ska leva upp till att vara en samisk förvaltningskommun. Det kan handla om att översätta texter, skapa ett samiskt äldreboende eller få in samiskt perspektiv i skolan. Det samiska samhället berörs ofta

i turismområdena i fjällen och vid vindkraftsetableringar. Även väg och järnväg påverkar mycket, då många renar dör i trafikolyckor. På det samiska äldreboendet i Åsarna finns samiska mönster, artefakter, böcker och en gång i veckan lagas samisk mat. Kunskap om samiska språket och samisk kultur är meriterande för alla tjänster inom Bergs kommun. Lena tycker att det vore bra om det fanns kompetens inom samiska frågor i fler delar av kommunen.

Lena betonar att det i många fall är andra delar av kommunen som arbetar med frågorna inom gestaltad livsmiljö. Tillväxtavdelningen jobbar med exempelvis bostadsfrågor och näringslivsutveckling, både kommunen och fastighetsbolaget har eget byggande och kommunens kulturchef arbetar aktivt med enprocentregeln. Angående enprocentregeln upplever Lena att den är viktig, men ibland svår att motivera när man som kommun måste vända på kronorna.

L. Kjellsson (personlig kommunikation, 31 mars 2021)

[Intervju med Eli Larsdotter-Brynhildsvoll, stadsarkitekt och biträdande miljö- och byggchef i Bergs och Härjedalens kommuner](#)

På miljö- och byggavdelningen finns bygglovshandläggare, byggnadsinspektörer, planingenjörer, planarkitekter, landskapsarkitekt, stadsarkitekt, miljövetare och lantmätare. Första juni utökas teamet med en ytterligare stadsarkitekt. Angående sammanslagningen av miljö och bygg på Bergs och Härjedalens kommuner säger Eli att omorganisation alltid påverkar väldigt mycket, men att hon märkt att det har gjort dem till en mer attraktiv arbetsgivare. Den har även varit en förutsättning för att klara av den kraftigt ökade ärendemängd, 57 % i Bergs kommun mellan 2019 och 2020. Eli upplever att den sammanslagna nämnden fungerar bra.

Tidigare jobbade kommunen med externa planförfattare som anlätades av exploatören. Nu har kommunen istället som mål att göra alla planer själva, vilket gör det lättare att arbeta proaktivt och utgå från det allmännas intresse. Eli tror att exploatörerna tycker att kommunen har blivit lite krångligare.

Det pågår ett arbete med att ta fram kulturmiljöplan för Bergs kommun. Inventeringar har gjorts av fäbodmiljöer, moderna och industriella miljöer från 60-talet och av samiska kulturmiljöer. Ett aktuellt exempel där kommunen anlitat expertis från Jamtli gäller en kulturhistoriskt värdefull byggnad i Hackås som ägarna önskar flytta med anledning av att den inte tas om hand där den nu står. Frågan blir hur mycket av värdet som är knutet till platsen den står på och att väga det mot risken för att den förblir oanvänd och förfaller.

Det blir ofta intressekonflikter i exempelvis fritidshusområden, där exploatören vill ha så många tomter som möjligt, medan kommunen kan se att det även behövs grönområden för dagvattenhantering, naturvärden och rekreation. Det enskilda ekonomiska intresset är ofta väldigt starkt och det kan vara svårt att hantera konflikterna som uppstår. Detaljplanearbetet handlar väldigt mycket om att hantera olika intressen och det är kommunens roll att bevaka det allmännas intressen och ha ett stort övergripande perspektiv.

Landskapet spelar stor roll i planeringen. För att bedöma hur byggnader ter sig i landskapet används till exempel fotomontage på husen i en större kontext. I en situationsplan kan det synas att det kommer krävas mycket utfyllnad för vissa hustyper och att det istället borde

byggas markanpassat. Det är viktigt att nya byggnader placeras så att de hamnar i relation till annat i landskapet, och inte "som en tärning utkastad på en åker". I vindbruksplaner görs även analyser av hur landskapet ter sig på avstånd.

Gestaltungsfrågorna bör, enligt Eli, hanteras i de fördjupade översiktsplanerna och i detaljplanerna. Kommunen är jättestor till ytan och att till exempel ha ett designprogram för hela kommunen riskerar att slå fel och leda till att bebyggda miljöer inte anpassas till lokala förutsättningar. Frågorna om gestaltning diskuteras och har diskuterats, men Eli upplever inte att det har påverkats av den nya politiken för gestaltad livsmiljö. Eli tycker att det var roligt att bli uppmärksam på de sex målen för gestaltad livsmiljö och tar med sig dem.

Den samiska kulturen innehåller bland annat språk, slöjd, historia, platser, berättelser om platser och renskötsel. Planläggningen berör i allra högsta grad det samiska samhället. Det är jätteviktigt att ha en samisk samordnare på kommunen som kan lyfta det samiska perspektivet. Generellt är kunskapen om den samiska kulturen låg i samhället. Eli ger ett exempel på en detaljplan där det samiska perspektivet varit avgörande då en exploatör fick angöra ett område från ett håll en hen från början önskat, för att det skulle fungera för rennäringen i området.

Angående synen på vad en omsorgsfullt gestaltad livsmiljö är i samisk kontra svensk kultur svarar Eli utifrån sig själv som same, att det är grundläggande i den samiska kulturen att inte lämna spår efter sig. Den gestaltade miljön präglas av detta och kulturhistoriskt finns inte så mycket lämningar och de som finns är ofta diskreta. I kontrast till detta har den svenska kulturen byggt på att markera att "här har vi varit" och manifesterat kulturen i monument och stora ingrepp på platsen. Eli betonar även att all mark i kommunen är kulturmiljö, inte vildmark, som använts av människor under lång tid. Eli tror att en planering med det samiska perspektivet som grund skulle utgå mycket mer från landskapet.

Miljö- och byggavdelningen samarbetar ofta med Tillväxtavdelningen. Till exempel är det Tillväxtavdelningen som driver arbetet med centrumutveckling i Svenstavik. Inom kommunen finns det grupper som jobbar med olika frågor, till exempel bostadsfrågor, där mark och exploatering, tillväxt och miljö och bygg är med.

E. Larsdotter-Brynhildsvoll (personlig kommunikation, 21 april 2021)

Översiktsplan

Översiktsplanen för Bergs kommun antogs i juni 2018 är digital och interaktiv och består av två delar – temaflökar och webbkarta. I webbkartan finns, utöver översiktsplanen även underlag för densamma (Bergs kommun, 2018). Till Översiktsplanen finns ett tematiskt tillägg för vindkraft och fördjupade översiktsplaner för Gräftåvallen, Hackåsbygden, Klövsjö by, Storhogna/Katrina, Storsjö och Ljungdalen, Svenstavik samt Åsarna (Bergs kommun, 2019).

Kommunen ställer sig positiv till ny bebyggelse i hela kommunen. I närheten av tätorter och i fjällområdena förespråkas att ny bebyggelse ska anslutas till den befintliga bebyggelsen samt till befintlig infrastruktur. Tillkommande bebyggelse ska berika byarna och tätorterna och komplettera omgivande bebyggelse på ett tilltalande sätt, både genom innehåll och genom arkitektur. Om befintlig bebyggelse förändras och utvecklas ska hänsyn tas till landskapsbilden, byggnadens karaktär och omgivande bebyggelsemiljö. Ett annat strategiskt ställningstagande är att Bergs kommuns styrka är dess olikheter i varje by och plats. Utanför

tätorter kan i allmänhet förhandsbesked och bygglov beviljas utan föregående detaljplaneläggning. (Bergs kommun, 2018)

I översiktsplanens konsekvensbeskrivning bedöms exploatering i fjällmiljöerna medföra negativa konsekvenser på naturmiljöer, landskapsbild och rennäringen. Kommunens ställningstagande är att exploateringar och fritidshusbebyggelse ska samlas inom vissa zoner och därmed låta stora områden vara oexploaterade. Dialoger ska påbörjas i ett tidigt skede och bebyggelse och annan exploatering ska undvikas ovan trädgränsen samt i områden avsatta som riksintressen för rennäringen. Hänsyn ska även tas till att förändrat klimat kan medföra att nya renbetesområden kan behöva tas i anspråk. (Bergs kommun, 2018)

Besöksnäringen är en av de viktigaste bas- och tillväxtnäringarna i Bergs kommun och utvecklingen går snabbt. Storhogna/Katrina ingår i Destination Vemdalen, den tredje största destinationen i Sverige, och det byggs mycket i området. Med bakgrund mot detta prioriteras revidering av den fördjupade översiktsplanen i Storhogna/Katrina. (Bergs kommun, 2018) I nuvarande fördjupade översiktsplan beskrivs att småskalig låg bebyggelse med gleshet och fin naturkontakt, möjlighet att uppleva tystnad och orörd fjällnatur samt den landskapsbild som kalfjället och björkskogszonen ger är estetiska värden som kännetecknar området Storhogna/Katrina. I områdets nordvästra del finns riksintresse för rennäringen och en lokal flyttled går genom en smalare passage i Sångbäcksfallsområdet. I den fördjupade översiktsplanen ska ny bebyggelse hållas nedanför granskogsgränsen och koncentreras till befintlig bebyggelse och till alpina anläggningar. Stråket för den lokala flyttleden behålls. Tillkommande bebyggelse ska utformas så att materialval, färgsättning och takbeklädnad harmoniserar med landskapet. Särskilda bestämmelser för vilka karaktärsdrag som husens utseende bör eftersträva införs i detaljplaner. (Bergs kommun, 2008)

I en marknadsanalys som utgör underlag för kommunens bostadsförsörjningsplan vill de yngre respondenterna helst bo i kommunens landsbygd, medan de äldre helst vill bo i centralorten Svenstaviks centrum (Ramboll, 2016). Undersökningen visar att många unga vill bo på mindre gårdar och bruka dem i mindre skala på deltid. Kommunen ställer sig positiv till sådan nyetablering av småskaligt jordbruk. Kommunens ställningstagande är att byggnation av bostäder kan tillåtas på jordbruksmark i lägen med närhet till väg samt gångavstånd till kollektivtrafik och skola. Möjligheten att bygga jordbruksmark riskerar dock att påverka jordbruket, det biologiska kulturarvet och landskapsbilden negativt. Vid exploateringsanspråk på jordbruksmark ska samråd ske med LRF i tidigt skede för att bedöma hur utveckling och byggnation kan ske med minsta skada. När de fördjupade översiktsplanerna för Hackås och Klövsjö antogs ingick byarna i landskapsskyddsområden. Skyddet har nu upphävts med motiveringen att den antagna fördjupade översiktsplanen förväntades ge tillräckligt skydd till landskapsbilden. Det är därför viktigt att planens intentioner efterföljs gällande lokalisering- och utformningsfrågor. I Hackås finns områden där kommunen ser utvecklingspotential för förtätning av bostäder. (Bergs kommun, 2018)

Vida utblickar över sjö skog och fjäll, öppet jordbrukslandskap med radbyar och 1800-talsgårdar på höjd- och slutningslägen, välbevarat äldre vägnät och absidkyrkan med 1200-talsmålningar är estetiska värden som utmärker Hackåsbygden. I den fördjupade översiktsplanen för Hackåsbygden finns utpekade nya tomtplatser som fungerar i landskapet och i vissa fall till och med kompletterar och tydliggör historiska sammanhang. För till- och utbyggnad finns riktlinjen att skapa gårdsformer kring centrala tun. Planen innehåller även

riktlinjer för val av husformer och anger att volym, karaktärsdrag, proportioner, färg, material och takvinkel ska ha släktskap med den äldre bebyggelsen. Den naturliga höjdvaryationen ska följas. (Bergs kommun, 2006)

Litteratur

Enligt en kartläggning av arbete med arkitekturpolicyer i Sveriges kommuner, som genomfördes av Sveriges Arkitekter 2019, har fler än hundra kommuner en arkitekturpolicy eller för avsikt att ta fram en sådan. Samtidigt anger 89 kommuner att de inte avser påbörja ett arbete med arkitekturpolicy. Bergs kommun är en av dessa. De vanligaste anledningarna till att inte ha en arkitekturpolicy är tidsbrist hos tjänstepersoner och att kommunens politiker har andra prioriteringar. I många av kommunerna finns det ett samband mellan dessa två. Även brist på arkitekturkompetens samt att kommunen inte ser något behov av en arkitekturpolicy är relativt vanliga anledningar. Brist på arkitekturkompetens och svårighet att rekrytera sådan är en begränsande faktor i arbetet med arkitekturfrågor enligt många mindre kommuner. De kommuner som angav att de inte såg något behov var ofta mindre kommuner med korta beslutsvägar och mindre arbetsgrupper, vilket förbättrar möjligheterna att diskutera och lösa arkitekturfrågor på ett smidigare sätt. Vissa kommuner angav att de hanterar kommunens gestaltningsarbete inom arbetet med översiktsplaner eller områdesspecifika gestaltningsprogram. I rapporten betonas att det på många håll pågår ett arbete med arkitekturfrågor, även om kommunen inte har en arkitekturpolicy. Bergs kommun lyfts som ett sådant exempel där 'gestaltningsfrågor i enskilda fall ofta diskuteras i Miljö- och byggnämnden med stöd av stadsarkitekten'. (Sveriges Arkitekter, 2019)

Byggnadsnämnden ska, enligt PBL 2 kap. 6 §, verka för en god byggnadsstruktur samt en god och estetiskt tilltalande stads- och landskapsmiljö. Vidare ska, enligt 2 kap. 3 §, planläggning ske med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter och främja en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder. (PBL, 2010) Det är i huvudsak kommunens roll att se till det allmännas intresse. Frida Petersen, planarkitekt i Falu kommun, berättade dock i en föreläsning på Högskolan Dalarna att hon upplever att det är lätt för små kommuner att 'hamna i händerna på exploitörerna'. (Petersen, föreläsning 210219)

Bebyggelse och byggnadsverk ska, enligt PBL 2 kap. 6 §, utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärden på platsen och intresset av en god helhetssamverkan. (PBL, 2010)

I Bygga varsamt – guide till övre Dalarnas byggnadskultur beskrivs blanda annat vikten av att utgå från befintlig bebyggelse och landskapet vid ny- och ombyggnation (Jönnes et al., 2020). Adam Moll, en av guidens författare, berättar i en föreläsning på Högskolan Dalarna att den geografiska indelningen i guiden är gjord utifrån enheten socken, eftersom det inom en socken ofta finns gemensamma kulturella och estetiska element som går långt tillbaka i tiden. Han betonar att det är "viktigt, men ovanligt, att anpassa sig till lokala förutsättningar". (Moll, föreläsning 201112)

I föreläsningen Kulturella uppfattningar på Högskolan Dalarna berättar Marius Fiskevold om hur vår tolkning av landskap beror på kultur, information, historia, perspektiv, preferenser, intressen samt den relation vi har till landskapet. Han är även noga med att betona att i princip alla landskap är kulturlandskap. (Fiskevold, föreläsning 200828)

År 1996 beskriver Scott Campbell för första gången de konflikter som kan uppstå inom hållbarhetsbegreppet vid fysisk planering; utvecklingskonflikt mellan social och ekologisk hållbarhet, resurskonflikt mellan ekologisk och ekonomisk hållbarhet samt ägandekonflikt mellan ekonomisk och social hållbarhet. Campbell menar att den som arbetar med fysisk planering verkar i spänningen mellan de tre hållbarhetsaspekterna och att konfrontation med konflikterna är en förutsättning för att hållbar utveckling ska kunna nås. (Campbell, 1996)

Henrietta Palmer använder i en föreläsning på Högskolan Dalarna Campbells teori som ramverk och argumenterar för att vi, för att lösa lömska (wicked) problem, behöver organisationsformer som anammar kollaborativ styrning, ett experimenterande angreppssätt och en lyhördhet mot kontext. Hon beskriver vidare att vi behöver se konflikter som transformativa, vilket innebär att vi använder dem som utgångspunkt för att söka helt nya lösningar på systemnivå. (Palmer, föreläsning 210415)

Diskussion

Vilka förutsättningar finns för implementering av politiken för gestaltad livsmiljö i Bergs kommun?

Min bedömning är att förutsättningarna för att arbeta med gestaltad livsmiljö i Bergs kommun är relativt goda, att de förbättras och har gjort det de senaste åren. Sammanslagningen av organisationen för miljö och bygg i Bergs och Härjedalens kommuner har frigjort resurser för att arbeta mer proaktivt, strategiskt och specialiserat med gestaltungsfrågor och arbetet har blivit mindre sårbart för förändringar. Det är också tydligt att Berg som liten kommun ofta behöver prioritera och vara kreativ med sina resurser. Vilka strategiska dokument och processer som används och hur är noga övervägt. Detta stämmer även väl överens med slutsatserna som görs kring mindre kommuners strategiska arbete med arkitektur, som görs i Sveriges arkitekters kartläggning.

God samverkan och dialog är en nyckel till utvecklingen av väl gestaltade livsmiljöer och för att hantera de intressekonflikter som kan uppstå. Bergs kommuns arbete med dialog är dokumenterat framgångsrikt och kontaktvägarna för samverkan, både inom kommunen och med externa intressenter, beskrivs som goda. Att ha tillgång till expertkompetens inom kulturmiljö och kulturarv samt inom samiska frågor beskrivs som avgörande för att kunna fatta goda beslut gällande livsmiljön.

Med detta sagt framkommer det även att förutsättningar, lagar och tolkningen av lagar inte alltid upplevs vara anpassade till förutsättningarna i glest befolkade mindre inlandskommuner, som Berg. Detta gör att det ibland saknas resurser till grundläggande lagstyrt arbete och att resurser får läggas på att anpassa arbetet till och argumentera för kommunens behov och intressen. Det är viktigt att, på nationell nivå, vara medveten och föra en dialog om hur förutsättningarna för att implementera politiken för gestaltad livsmiljö varierar över landet och mellan olika kommuner.

Hur arbetar Bergs kommun med estetisk och konstnärlig kvalitet i den byggda miljön och i landskapet?

De verktyg som identifierats i undersökningen för arbete med estetisk och konstnärlig kvalitet är fördjupade översiktsplaner, detaljplaner, översiktsplanen (i viss mån), kulturmiljöplan (under utveckling) samt en procentregeln. Arbetet görs till stor del av egen personal, men

även med hjälp av extern expertkompetens, framför allt inom kulturmiljö och kulturarv. Kommunen använder även skrivelser för riksintressen i ställningstaganden och argumentation för estetisk kvalitet. Utöver de verktyg som framkommit av undersökningen vet jag att även andra verktyg, såsom upphandling och satsningar på konst och kultur, används i andra delar av kommunens organisation.

Bergs kommuns övergripande estetiska strategi är att anpassa gestaltningen till varje bygd och plats. Därför hanteras gestaltningen framför allt i fördjupade översiktsplaner och i detaljplaner.

Hur arbetar Bergs kommun med det samiska perspektivet i gestaltningen av livsmiljöer?

De verktyg och resurser som identifierats i undersökningen för arbete med samiskt perspektiv är översiktsplanen och fördjupade översiktsplaner (framför allt rennäring), kulturmiljöplan (under utveckling), kommunens samiska samordnare, samiska rådet samt dialoger och samråd. Kommunen tar även stöd av riksintresset för rennäringen i ställningstaganden och argumentation. Båda informanterna betonar särskilt värdet av den samiska samordnaren.

I undersökningen av skriftligt material som berör gestaltad livsmiljö på Bergs kommun är det uteslutande rennärringsfrågor som lyfts ur ett samiskt perspektiv. Det är svårt för mig, som inte själv är same, att bedöma vad och hur, men jag tror att det skulle vara intressant att lyfta in fler samiska perspektiv i arbetet med gestaltad livsmiljö.

Intressekonflikter

I undersökningen har jag särskilt noterat intressekonflikter kopplade till de två temaområden som jag valde att fokusera på och hur de hanteras.

Vid exploatering i fjällnära miljö kan konflikter uppstå mellan två eller flera av följande intressen; enskilda ekonomiska intressen, tillväxtmål, reglerande ekosystemtjänster, naturvärden, rennäring, rekreation, friluftsliv, landskapsbild och produktion av förnyelsebar energi. Konflikter inom detta område hanteras genom tydlighet i planarbetet, intressentdialog i tidiga skeden och genom att ta stöd i riksintressen.

Vid byggande på jordbruksmark och i jordbrukslandskap kan konflikter uppstå mellan ett eller flera av följande intressen; landsbygdsutveckling, enskilda intressen, bostadsförsörjning, landskapsbild, biologiskt kulturarv och livsmedelsförsörjning. Konflikter inom detta område hanteras genom tydlighet i planarbetet och dialogmöten i byarna.

Enligt Campbells teori och Palmers erfarenhet är sättet som konflikter kopplade till komplexa utmaningar hanteras på avgörande. Görs detta på rätt sätt finns möjligheter till nya innovativa lösningar och hållbar systemomställning. Undersökningen som görs i detta arbete pekar på att Bergs kommun har styrkor inom samarbete, dialog och lyhördhet gentemot kontext. Skulle detta kompletteras med ett mer undersökande och experimenterande arbetssätt, bör det finnas stora möjligheter att hitta nya lösningar som möter intressekonflikter kopplade till fjällmiljö och odlingsmark på ett hållbart sätt.

Arbetets upplägg och avgränsningar

På grund av arbetets avgränsning i omfattning har jag prioriterat att intervjua personer som jobbar inom miljö- och bygg på Bergs kommun. Hade utrymme funnits hade jag gärna pratat med fler och då prioriterat intervjuer med samisk samordnare för att få fördjupning ur det

samiska perspektivet, kulturchef för att omfatta konstnärlig kvalitet samt personer på tillväxtavdelning och fastighetsbolag för att få med de verktyg som används i kommunens egna exploateringar.

Jag har valt att avgränsa arbetet från fördjupade frågor som rör transport och trafikplanering. Jag kan dock se att dessa frågor har oerhört stor påverkan på den gestaltade livsmiljön och i ett fortsatt arbete skulle det vara intressant att kolla mer på utveckling av gång- och cykelvägnätet, ambitionen att göra Inlandsbanan till riksintresse, Trafikverkets gestaltungsplan för centrala Åsarna samt länstransportplanen och andra processer som påverkar mobilitet och livsmiljö.

Slutsats

Målet med undersökningen var att svara på frågorna:

- Vilka förutsättningar finns för implementering av politiken för gestaltad livsmiljö i Bergs kommun? Organisation, kompetens, resurser, styrning.
- Hur arbetar Bergs kommun med estetisk och konstnärlig kvalitet i den byggda miljön och i landskapet?
- Hur arbetar Bergs kommun med det samiska perspektivet i gestaltningen av livsmiljöer?

Undersökningen har svarat på den första och på den sista frågan. På frågan om estetisk och konstnärlig kvalitet ger undersökningen svar på estetisk, men inte gett några utförliga svar angående arbetet med konstnärlig kvalitet.

De viktigaste resultaten från undersökningen är att:

- Mindre kommuner kan behöva ta till kreativa lösningar och prioritera hårt för att frigöra resurser för strategiskt arbete med gestaltad livsmiljö
- Förutsättningar och lagar upplevs inte alltid vara anpassade till mindre glest befolkade kommuners förutsättningar att arbeta med gestaltad livsmiljö
- Samverkan är både naturligt och avgörande i mindre kommuner
- Det finns många intressekonflikter kopplade till gestaltning av livsmiljöer i fjällnära miljö och i jordbrukslandskap
- Rennäringsperspektivet är tydligt i de strategiska dokument som berör gestaltad livsmiljö, men andra samiska perspektiv saknas

Referenser

Föreläsningar

Petersen, Frida, 2021, Vad är en detaljplan? (föreläsning 210219)

Moll, Adam, 2020, Bygga varsamt (föreläsning 201112)

Fiskevold, Marius, Kulturella uppfattningar (föreläsning 200828)

Palmer, Henrietta, 2021, Drivkrafter, osäkerheter och förändring: Perspektiv på hållbar stadsutveckling (föreläsning 210415)

Publikationer

Campbell, S. (1996). Green Cities, Growing Cities, Just Cities? Urban Planning and the Contradictions of Sustainable Development. *Journal of the American Planning Association* (Summer 1996).

Jönses, L., Moll, A., Ärnäck, K. (2020). *Bygga varsamt – guide till övre Dalarnas byggnadskultur* (2 uppl.). Falun: Dalarnas museum. ISBN: 9789187719271

Prop Regeringen. (2018). Politik för gestaltad livsmiljö (Prop. 2017/18:110 (pdf 915 kB) 201718110). Riksdagen tryckeriexpedition.

Rapporter

Bergs kommun (2006). *Översiktsplan för Hackåsbygden Bergs kommun*. Bergs kommun.

Bergs kommun (2008). *Översiktsplan Storhogna-Sångbäcken-Katrinaområdet*. Bergs kommun.

Ramboll (2016). *Bostadsförsörjningsplan Bergs kommun 2017-2021* (Dnr: 0307/14). Bergs kommun.

Sveriges Arkitekter (2019). *Kommuners arkitekturpolicyer – en kartläggning*. Sveriges Arkitekter.

Webb

Bergs kommun. (4 september 2019). *Fördjupade översiktsplaner*.

<https://www.berg.se/byggaboochmiljo/oversiktsplanochdetaljplaner/oversiktsplanering/fordjupadeoversiktsplaner>

Bergs kommun. (21 april 2021). *Kontakta miljö- och byggavdelningen*.

<https://www.berg.se/byggaboochmiljo/kontaktamiljoochbyggavdelningen>

Bergs kommun. (24 mars 2021). *Miljö- och byggnämnden*.

<https://www.berg.se/kommunochpolitik/omkommunen/organisation/politiskorganisation/miljoochbyggnamnden>

Bergs kommun. (24 mars 2021). *Miljö- och byggavdelningen*.

<https://www.berg.se/byggaboochmiljo/kontaktamiljoochbyggavdelningen>

Bergs kommun. (13 mars 2021). *Saemien raerie, samiska rådet*.
<https://www.berg.se/kommunochpolitik/samisktforvaltningsomrade/saemienraeriesamiskaradet>

Bergs kommun. (25 november 2020). *Turistinformation*.
<https://www.berg.se/upplevaochgora/turismattbesokaberg/turistinformation>

Bergs kommun. (juni 2018). *Översiktsplan*. <https://antagenoplan.berg.se/>

Boverket. (10 februari 2021). *Politik för gestaltad livsmiljö*.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/>

SCB. (2 september 2020). *Tätorter i Sverige*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/miljo/tatorter-i-sverige/>

SCB. (21 april 2021). *Befolkningstäthet i Sverige*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/befolkningstathet-i-sverige/>

Lagar

Plan- och bygglag. (PBL 2010:900)

Figurer

Figur 1: Från Destination Vemdalen (2020). Klövsjöfjäll [Foto].
<https://www.flickr.com/photos/destinationvemdalen/50036882268/>

Figur 2: Från Jan Norrman / Riksantikvarieämbetet (1996). Flygfoto över Hackås [Foto].
https://sv.wikipedia.org/wiki/Hack%C3%A5s#/media/Fil:Hack%C3%A5s_-_KMB_-_16000300024101.jpg

Figur 3: Från Bergs kommun (2020). *Bergs kommun* [Karta].
<https://www.berg.se/kommunochpolitik/omkommunen>

Figur 4: Från Sunesson, A. (2017). *Samebyar* [Illustrerad karta]. <http://www.samer.se/4331>

Bilaga: Information som skickades till politiker inför intervju

Inför mötet får du gärna kolla igenom de sex övergripande målen för politikområdet Gestaltad livsmiljö: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/gestaltad-livsmiljo/politik/>. Min tanke är att vi börjar med att prata brett om politikområdet och sedan smalnar ner till att prata mer specifikt om estetisk och konstnärlig kvalitet samt samiskt perspektiv. Jag tänker att det är en semistrukturerad intervju, så se frågorna som samtalsstöd.

Jag skulle gärna vilja spela in mötet, för att underlätta dokumentationen. Ingen annan än jag kommer att ta del av inspelningen. Går det bra?

Beskriv den roll du har som politiker i Bergs kommun.

Hur ser förutsättningarna ut för att arbeta med politikområdet Gestaltad livsmiljö?

Vilka av de sex övergripande målen berör er som kommun? På vilket sätt? Hur ser förutsättningarna ut för att arbeta med respektive mål?

Hur ser den politiska organisationen ut?

Hur ser kopplingen till tjänstemannaorganisationen ut?

Vilka dokument, processer och verktyg använder ni för att skapa omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer? (planprocess, 1%-regeln mm)

Finns det någon strategi bakom vad som hanteras i översiktsplan, detaljplan respektive bygglov?

Vilket förhållningssätt har ni som nämnd till allmänna kontra enskilda intressen?

Varierar förutsättningarna för att arbeta med gestaltad livsmiljö geografiskt över kommunen?

Hur arbetar ni med befintlig bebyggelse?

Hur arbetar Bergs kommun specifikt med estetisk och konstnärlig kvalitet i den gestaltade livsmiljön?

Byggnadsnämnden ska verka för en god och estetiskt tilltalande stads- och landskapsmiljö (PBL) - Hur arbetar ni med detta?

Hur identifieras de estetiska och konstnärliga värdena? Och av vem?

Tas hänsyn till landskapet ur ett estetiskt perspektiv?

Händer det att estetiska och konstnärliga värden hamnar i konflikt med andra värden och intressen? Om så, kan du ge något exempel? Hur hanteras eventuella konflikter?

Vid ny-/ombyggnation, säkerställs det att en arkitektonisk idé finns?

Hur arbetar Bergs kommun specifikt med samiskt perspektiv i den gestaltade livsmiljön?

Hur märks det, i arbetet med gestaltad livsmiljö, att Bergs kommun är en del av Sápmi?

Hur förvaltas och utvecklas de samiska kulturvärden och kulturmiljöer som finns i Bergs kommun?

Är synen på en omsorgsfullt gestaltad livsmiljö densamma i det samiska samhället som i det svenska majoritetssamhället? Hur hanteras eventuella skillnader?

Är det något du tycker är viktigt att få med, men som jag inte har frågat om?

Bilaga: Information som skickades till tjänsteperson inför intervju

Inför mötet får du gärna kolla igenom de sex övergripande målen för politikområdet Gestaltad livsmiljö: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/gestaltad-livsmiljo/politik/>. Min tanke är att vi börjar med att prata brett om politikområdet och sedan smalnar ner till att prata mer specifikt om estetisk och konstnärlig kvalitet samt samiskt perspektiv. Jag tänker att det är en semistrukturerad intervju, så se frågorna som samtalsstöd.

Jag skulle gärna vilja spela in mötet, för att underlätta dokumentationen. Ingen annan än jag kommer att ta del av inspelningen. Går det bra?

Beskriv den roll du har som stadsarkitekt/biträdande Miljö- och byggchef i Bergs kommun.

Hur ser förutsättningarna ut för att arbeta med politikområdet Gestaltad livsmiljö?

Vilka av de sex övergripande målen berör er som kommun? På vilket sätt? Hur ser förutsättningarna ut för att arbeta med respektive mål?

Vilka dokument, processer och verktyg använder ni för att skapa omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer? (planprocess, 1%-regeln mm)

Finns det någon strategi bakom vad som hanteras i översiktsplan, detaljplan respektive bygglov?

Vilket förhållningssätt har kommunen till allmänna kontra enskilda intressen?

Vilka involveras i planprocessen?

Varierar förutsättningarna för att arbeta med gestaltad livsmiljö geografiskt över kommunen?

Hur arbetar ni med befintlig bebyggelse?

Hur arbetar Bergs kommun specifikt med estetisk och konstnärlig kvalitet i den gestaltade livsmiljön?

Hur identifieras de estetiska och konstnärliga värdena? Och av vem?

Tas hänsyn till landskapet ur ett estetiskt perspektiv?

Händer det att estetiska och konstnärliga värden hamnar i konflikt med andra värden och intressen? Om så, kan du ge något exempel? Hur hanteras eventuella konflikter?

Vid ny-/ombyggnation, säkerställs det att en arkitektonisk idé finns?

Hur arbetar Bergs kommun specifikt med samiskt perspektiv i den gestaltade livsmiljön?

Hur märks det, i arbetet med gestaltad livsmiljö, att Bergs kommun är en del av Sápmi?

Hur förvaltas och utvecklas de samiska kulturvärden och kulturmiljöer som finns i Bergs kommun?

Är synen på en omsorgsfullt gestaltad livsmiljö densamma i det samiska samhället som i det svenska majoritetssamhället? Hur hanteras eventuella skillnader?

EXEMPEL 2 PÅ PROJEKTUPPGIFT D

Landsbygds- och småstadsperspektivet Åmål, Sveriges mest gästvänliga stad av Kajsa Frostensson

Åmål *Sveriges mest gästvänliga stad*

Fotograf Kajsa Frostensson

—*”Vi ska lyfta blicken!”*

Det är med glädje och optimism inför framtiden som vi ser detta program framför oss. Att lyfta blicken ska vara vägledande för alla kommunens verksamheter, och som medborgare kan du nu tydligare se vad som kan förväntas av kommunen. Du får även svar på hur vi folkvalda vill fortsätta utveckla Åmål till en attraktiv, stimulerande och gästvänlig plats för alla. Min förhoppning är att detta program ska inspirera och stimulera till engagemang och till delat ansvar för vad vi tillsammans kan åstadkomma i vår stad.

Vi ska lyfta blicken... och vara modiga!

Åmål, 6 juni 2013

Michael Karlsson (S)

Kommunstyrelsens ordförande

Ur Kulturpolitiskt program, s.30

Högskolan Dalarna, 5 hp
Gestaltad livsmiljö
Kajsa Frostensson

	1
Innehåll	
Bakgrund	2
Syfte.....	2
Frågeställningar	3
Metod och tillvägagångssätt	3
Teoretisk utgångspunkt och litteratur	4
Politik för Gestaltad livsmiljö.....	4
Jan Gehl, Städer för människor	4
Perspektiv på platsmarknadsföring.....	5
Cultural planning	6
Resultat Åmål	6
Styrdokument.....	6
Intervjuerna.....	7
Sara Vogel-Rödin kulturchef.....	7
Björn Wennerström samhällsbyggnadschef	8
Ulrika Abrahamsson centrumutvecklare.....	9
Unni Liljegren arkitekt regional planering - gestaltad livsmiljö och havsplanering.....	9
Diskussion.....	9
Slutsats	12
Litteratur.....	13
Tryckta källor	13
Böcker och rapporter	13
Kommunala dokument och handlingar	13
Ansökningar.....	14
Digitala källor.....	14
Video.....	14
Hemsidor	14

Bakgrund

Åmåls kommun ligger i landskapet Dalsland och hör till de norra delarna av Västra Götalandsregionen. Åmål är Dalslands enda stad och fick sina stadsrättigheter 1643. Gränshandeln med Norge var då ett problem för svenska staten. Man kunde inte beskatta denna handel och därför gjorde man Åmål till en stad, vilket möjliggjorde beskattning. I Åmål bor det idag 12 441 personer (SCB 2020). 80 % av de som bor i kommunen bor i tätorten Åmål. Det pågår en utflyttning från kommunen och befolkningen minskar sakta. Arbetslösheten är en av landets största och ovanligt många kvinnor är icke förvärvsarbetande i kommunen, något som förklaras med en ärvd arbetslöshet som medför ett utanförskap. (Rapport Arbetslösheten i Åmål 2020)

Både Vänersborg och Åmål tillhör kommunalförbundet Fyrbodal som har i uppgift att samordnar delregionala utvecklingsfrågor. Båda städerna är grundade under 1600-talet och belägna vid Sveriges största sjö - Vänern. Städerna har vissa likheter, men det var min personliga koppling till staden som är anledning till att jag valt att studera just Åmål. Min farmor var från Mo som ligger strax nordöst om staden och jag arbetar idag i Vänersborg som bara ligger några mil söderut.

Det är intressant att undersöka hur de små städerna utanför storstadsområdena tänker sig arbeta med målsättningen i propositionen Gestaltad livsmiljö. De små städernas förutsättningar är annorlunda än de stora städernas med begränsningar i materiella och personella resurser. Här krävs andra lösningar än de för den urbana miljön framtagna.

Det sker också utveckling och innovation i Åmåls kommun, inte minst genom projekt på konstnärscentret *Not Quite* som ligger i den före detta bruksorten Fengersfors. Här har ett gammalt pappersbruk blivit fäste för konstnärer och kulturutövare och utöver ateljéer och verkstäder finns här galleri, konsthall, butik, bageri, café med mera. Det är en plats som i många sammanhang lyfts fram som ett föredöme och exempel på hur konst och kultur kan skapa attraktivitet och utveckling på en plats som var nära att försvinna. I höstas tilldelades Not Quite som ett av fyra projekt forskningspengar från Formas utlysning för forskning inom Gestaltad livsmiljö. Projektet som heter *Healing Heritage* handlar om rening av jord från miljögifter och med i projektet är forskare från Chalmers och arkitektgruppen *Warm in the winter*.

Syfte

Syftet med min undersökning är att förstå hur kommunen arbetar med antagna styrdokument och strategier för att genomföra Politik för Gestaltad livsmiljö. Jag tänker då främst på det i Åmål antagna Stadsmiljöprogrammet, men även andra dokument som kommer fram under min undersökning. Undersökningen syftar också till att se vilka som engageras i arbetet med Gestaltad livsmiljö och hur man ser på kommunens resurser och kompetens för genomförandet av politiken. Jag är också intresserad av att förstå om och hur man tar tillvara projekt som initieras av andra aktörer, som till exempel *Not Quites* forskningsprojekt *Healing Heritage*.

Frågeställningar

Vilka styrdokument finns som berör *Politik för Gestaltad livsmiljö*?

Hur arbetar man med gestaltungsfrågor utifrån berörda dokument?

Vilka personer, organisationer och verksamheter är involverade i arbetet med gestaltungsfrågor?

Finns det en plan för att utveckla arbetet i enlighet med *Politik för Gestaltad livsmiljö* och i så fall vad är tankarna?

Hur ser man på innehållet i *Politik för Gestaltad livsmiljö* relaterat till de egna förutsättningarna i den lilla kommunen och småstaden. Finns det möjligheter, nackdelar och fördelar?

Hur tänker man runt aktörer som Not Quite, som engagerar nationella och regionala resurser och kompetenser till sin verksamhet, men inte utvecklar samarbetet med kommunen i samma utsträckning?

Metod och tillvägagångssätt

Min metod är att gå igenom de olika styrande handlingar som presenteras på kommunens hemsida, där kommunens vision och olika strategidokument offentliggörs. Här presenteras en bild av hur kommunen tänker sig utvecklingen för Åmål framöver. Vad är det för plats man vill skapa och hur ska den gestaltas? Översiktsplan, detaljplaner men främst den Stadsmiljöplan som man arbetat fram som vision för gestaltningen av Åmål beskriver de insatser som planeras. Även avsaknad av planer kan beskriva ett framtidsscenario.

För att komplettera den bild som ges via handlingar och dokument kommer jag att göra en rad olika intervjuer med olika nyckelpersoner för gestaltningen av den offentliga miljön i Åmål. Sara Vogel-Rödin kulturchef, Björn Wennerström samhällsbyggnadschef och Ulrika Abrahamsson centrumutvecklare är de som kommer tillföra uppgifter då de i sina uppdrag arbetar med gestaltungsfrågorna.

Vissa funktioner inom kommunen delar man med grannkommunen Säffle, bland annat uppgiften som fritidschefen som också har ansvar för parkmiljöerna. Det är ju förstås en person som påverkar gestaltningen av stadsmiljön och hen agerar på uppdrag av Åmåls kommun men jag har inte planer på att intervjua denne.

Uppgiften som stadsarkitekt ligger på en arkitektbyrå, Tyréns. Jag har inte heller planer på att kontakta denna person.

Jag har även haft ett samtal med Unni Liljegren arkitekt, som är anställd av Länsstyrelsen i Västra Götaland för att arbeta med politikområdet Gestaltad livsmiljö. Hennes uppgift är bland annat att kartlägga och hjälpa kommunerna i arbetet med att implementera nämnda politik i det kommunala planarbetet.

Teoretisk utgångspunkt och litteratur

Politik för Gestaltad livsmiljö

Propositionen Gestaltad livsmiljö är delvis en ny inriktning på arkitektur- och bostadspolitik där mer tyngd ska läggas på utformning av våra offentliga miljöer. Frågor runt arkitektur, form och design ska ges en central roll vid planering och byggande av våra städer. I propositionen presenteras faktorer att ta hänsyn till vid gestaltning av den offentliga miljön som till exempel hållbarhet, samverkan, barnperspektivet, enprocentregeln, kulturhistoriska värden och bevarande. Ansvaret för politikens genomförande läggs på fyra myndigheter Statens konstråd, Boverket, Riksantikvarieämbetet och Ark Des. Samordnande roll har Boverket.

Målet för den nya politiken lyder som följer

”Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön.

Det ska uppnås genom att:

- *Hållbarhet och kvalité inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden,*
- *Kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids,*
- *Det offentliga agerar förebildligt,*
- *Estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas tillvara och utvecklas,*
- *Miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla, och*
- *Samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt”*

(Politik för gestaltad livsmiljö, prop. 2017/18:110, s.19)

Propositionen eftersträvar en större medvetenhet i frågor kring gestaltning. Mycket av planarbetet ligger inom PBL – Plan och bygglagen där kommunen har mest att säga till om. Kompetenshöjning runt gestaltningsfrågor behövs inom de flesta kommuner och stödet till kommunerna ska ges av de ansvariga myndigheterna.

Jan Gehl, Städer för människor

Vad som är en god gestaltning av offentlig miljö är något som Jan Gehl tar upp i sin bok Städer för människor. Med utgångspunkt i människans behov analyserar han vad som skapar trivsel och välmående och vad som gör det motsatta.

Gehl ger i sin bok både handfasta metoder för stadsutveckling och analytiska verktyg för att kritisk granska platser och rum. En princip som han presenterar är först liv, sedan rum och sedan hus. Där det handlar om att börja inifrån istället för tvärtom. Alltså att den övergripande planen utgår från det liv man vill skapa på olika platser, där man analyserar och planerar för dessa rum och hur det ska knytas ihop med andra områden. Först därefter placerar man ut husen. Det är en planering som utgår från staden i ögonhöjd och sen flyttar sig uppåt och utåt till ett större övergripande fågelperspektiv. (Gehl, s.208)

Människor världen över är rätt lika varandra och vi trivs med ungefär samma saker, i Gehls verktygslåda listas punkter som behöver finnas för att åstadkomma en bra stadsmiljö. Skydd mot trafik, olyckor, kriminalitet, våld och obehaglig sinnespåverkan som höga ljud eller föroreningar är sådant vi behöver skapa för att våra offentliga miljöer ska fungera. Vi behöver

också möjligheter att gå till fots, att uppehålla oss som att stå eller sitta på platser. Möjlighet att se och överblicka områden, som genom belysning om det är natt, är också viktigt. Det är också önskvärt att samtala och höras utan ansträngning samt att kunna röra sig i form av rekreation eller fysisk aktivitet. Härutöver finns det värden som ytterligare förstärker upplevelsen av trivsel och utmärker de platser där folk samlas och vill vara. På dessa ställen finns en mänsklig skala, där hus, platser och byggnader relaterar till våra sinnen och beteenden. De ger möjlighet att njuta av sol, skugga, lä, bris, värme eller kyla beroende på när och var vi är. Här finns också vackra detaljer som vyer, bra material, god design, konst, natur, träd, växter och vatten som skapar njutning. (Gehl, s. 249)

En faktor som Gehl lyfter fram är att det finns en kritisk massa. Det krävs människor för att attrahera människor och för att livet ska uppstå. Genom att skapa täthet, kan upplevelsen av folkvimmel uppstå vid en mindre mängd människor.

Perspektiv på platsmarknadsföring

Perspektiv på platsmarknadsföring är en avhandling gjord av Elin Berglund, vid Kungliga Tekniska högskolan på Skolan för arkitektur och samhällsplanering med inriktning urbana och regionala studier. Uppsatsens *specifika syftet är att karaktärisera forskningslitteraturen, beskriva dess innehåll och undersöka dess giltighet i en svensk kommunal kontext.* (Berglund, s.5)

Mitt intresse låg framförallt på Lindgrens forskningsöversikt där hon identifierar flera skillnader och kan peka ut två grupper som har olika utgångspunkter i synen på plats och marknadsföring. Den ena utgår från platsen som en produkt som ska säljas, den andra utgår från konsumenterna och vilken produkt de efterfrågar. Då platsen är produkten påverkar de olika synsätten hur man ser på platsen och hur man marknadsför den.

I respektivegrupp har hon gjort en indelning i två grupper och namngett dem utifrån deras olika förhållningssätt. Se figur nedan.

Tabell 2.2 Utgångspunkter och angreppssätt i tidigare forskning: en typologi om platsmarknadsföring.

Utgångspunkter	Plats		Marknadsföring	
Angreppssätt	Empiriskt	Kritiskt	Preskriptivt	Konceptuellt

(Berglund, s.23)

Angreppssätten empiriskt och kritiskt har alltså platsen som utgångspunkt. Exempel utgår från en faktisk samhällsutveckling där orter hamnat efter i konkurrens med andra. Hur kan man agera för att ändra denna utveckling, vad kan man lyfta för att bli en attraktiv plats att investera i och bo på. Eller att besöka.

Angreppssättet preskriptivt och konceptuellt har marknadsföringsteoretiska tillämpningar och analyser som sin utgångspunkt. (Berglund, s. 62) Under den konceptuellt inriktade litteraturen finns idéer om att föra in marknadsföringsteoretiska metoder redan i planeringsstadiet för städer och platser. Det preskriptiva angreppet är mer av en praktik och beskriver hur man bäst marknadsför en plats.

Cultural planning

Cultural Planning är en metod som syftar till att stärka kommunens självbild. Det gör den genom att föra in kulturella perspektiv i samhällsplaneringen och att försöka fånga det som är unikt för en plats, "platsens själ". (Boverkets hemsida)

Cultural Planning utgår från en territoriell enhet snarare än en sektoriell, det vill säga tittar på ett område snarare än specifika funktioner. Tanken är att utifrån platsens potential och laddning stötta verksamheter som genererar möten och aktivitet. Ofta handlar det om en bred kategori av verksamheter som inte helt självklart landar under kulturbegreppet men som är viktiga för livet på en plats. Cultural Planning handlar om att skapa utvecklingsmöjligheter för den lokala marknaden, finna det unika och samtidigt betrakta platsen som ett levande eco-system där flera delar behöver samverka för en positiv tillväxt.

J it is important to clarify that cultural planning is not the "planning of culture", but a cultural (anthropological) approach to urban planning and policy. (Lia Ghilardi s.125)

Man menar att det krävs en fördjupad analys om platsen utifrån en metodisk nästintill antropologisk utgångspunkt för att förstå och minska risken att förstöra detta intrikata system.

Ett svenskt exempel där man använt sig av Cultural Planning är den kartläggning av kulturtillgångar i södra Småland som gjordes 2005/2006 inför framtagandet av en gemensam kulturstrategi. (Erica Månsson/Lars Lindqvist) Metoden synliggjorde att här fanns vissa unika kulturella drag, som en rik berättartradition och en entreprenörsanda men också samhällens påverkan av stormen Gudrun. Genom att klargöra detta kunde man i sitt kulturstrategiska arbete ge stöd till och utveckla relaterade verksamheter och projekt.

Resultat Åmål

Styrdokument

Översiktsplanen är från 2013 (antagen 2014). Det pågår ett arbete med att uppdatera denna. Till Översiktsplanen finns ett tematiskt tillägg, en LIS – Landsbygdsutveckling i strandnära lägen. Denna finns också att tillgå på hemsidan.

Den kommunala översiktsplanen från 2013 anger följande.

Åmåls stad skall behålla sin karaktär av trevlig småstad. Nybyggnader skall anpassas till omgivningens skala och externa handelsetableringar skall undvikas.

Åmål blev 2002 årets stadskärna där en av anledningarna var det modiga beslutet att inte tillåta en extern handelsetablering utanför stadskärnan. Tillsammans med fastighetsägare och handlare arbetar man istället med att behålla handeln i stadskärnan.

Utöver de angivna planerna finns en vision antagen 2012-10-31. En formulering som refereras till flitigt i övriga styrdokument och lyder som följer.

Visionen är att bli Sveriges mest gästvänliga stad. Kommunen kännetecknas som genuin, omtänksam, aktiv och modig.

Tillväxtenheten i Åmåls kommun har tillsammans med SBK Värmland AB satt samman ett Stadsmiljöprogram för Åmåls centrum. Detta antogs 2018-03-21 och har följande syfte.

Stadsmiljöprogrammet syftar till att ge riktlinjer för gestaltning av staden med fokus på placering, utformning och ordning i stadsmiljön.

I programmet är staden indelad i olika områden. En analys av vad som kännetecknar varje område har gjorts därefter har man analyserat de behov som finns utifrån platsens tänkta funktion men också utifrån en tillgänglighetsaspekt. Under rubriken gestaltungsprinciper anges konkreta tips på hur man ska förhålla sig till utformning och design inom de olika områdena. Anvisningarna utgår från vilka attribut och aktiviteter som är centrala för de specifika områdena, exempelvis om det är det historiska eller det maritima, något som ska utgöra grunden för utformning av platsen. Det finns också övergripande principer som lyder enligt följande.

Baserat på SWOT-analys och platsanalys har följande tre övergripande gestaltungsprinciper identifierats för Åmål:

- *Gestaltning ska vara anpassad till stadens småskalighet*
- *Värna och utveckla det genuina och stadens historia*
- *Gestalta för liv och rörelse med fokus på mötesplatser och kopplingar däremellan*

(Stadsmiljöprogram, s.8)

Åmåls kommun har också antagit ett *Kulturpolitiskt program 2013-2020*. Det är omfattande och berättar om de resurser som finns i kommunen både som plats och i fråga om kulturellt utbud. Det har också en framåtblickande perspektiv och följer visionen nära, med ambitionen att vara genuin, omtänksam, aktiv och modig. I programmet beskrivs Åmål på följande sätt.

Tätorten Åmål består av en charmig stadskärna med många vackra gamla hus. Åmåls centrum belönades 2002 med utmärkelsen "Årets stadskärna" och en andra plats i den internationella tävlingen LivCom Awards 2005 och blev då "Världens näst bästa småstad". Åmåls stadskärna fortsätter att utvecklas genom byggandet av en ny stadsdel. Åmåls kommuns geografiska läge ger en fantastisk tillgång till naturen. Närheten till Vänern gör att båthamnen ligger endast ett stenkast från centrum och under sommarhalvåret gästas hamnen av båtturister från hela världen. Det finns många mycket uppskattade badöar med fina bryggor och ordnade samlingsplatser. Skärgården och öarna är väl bevarade och tillvaratagna.

Några av de antagna styrdokumenterna har delvis tagits fram av de personer som jag haft möjlighet att intervjua. Dessa personer är därför väl förankrade i dessa dokument och dokumenten fungerar som stöd i deras arbete.

Intervjuerna

Sara Vogel-Rödin kulturchef

Den första intervjun hade jag med Sara Vogel Rödin som är kulturchef i Åmål och förhållandevis ny tillträdd. Hon började sitt uppdrag under hösten 2020. Hon kom då från ett motsvarande uppdrag i Bengtsfors kommun som ligger strax norr om Åmål. Sara bor i Åmåls kommun och har en bakgrund både som politiker i kommunen men också som verksamhetsledare för konstnärskollektivet Not Quite i Fengersfors.

Intervjun med Sara blev något längre än de andra då jag träffade henne på plats. Anledningen till platsbesöket var dubbelt, dels för att ett fysiskt möte för mig kan förmedla mer nyanser, dels för att jag ville besöka Åmål för att skapa mig en egen bild av staden.

Sara har inte varit med i framtagandet av de styrdokument som presenterats. Hon lyfter dessutom fram ytterligare ett styrdokument som inte nämns på hemsidan och som är beslutat 2012, Offentlig miljö som konstform. I detta dokument anges:

Att [man ska] utse en beredningsgrupp för offentlig miljö med ansvar för offentlig gestaltning och konst i offentlig miljö. Beredningsgruppen bör bestå av representanter från de kommunala verksamheterna inom miljö, plan, teknik, kultur, näringsliv och från Åmåls kommunfastigheter AB (ÅK.AB).

Kanske är Stadsmiljöprogrammet ett resultat av detta beslut men kulturen har inte varit en del i det arbetet då de inte ingått i den så kallade Centrumutvecklingsgruppen.

Sara har nu blivit inbjuden till centrumsutvecklingsgruppens möte men upplever att det blir problem när man inte håller med i vissa frågor. Jag förstår det som att arbetet i gruppen färgas av en förväntad enighet i åsikter och tänkande, där det blir krångligt om man hävdar en annan åsikt. Gruppen har en liten budget för evenemang och det är tänkt att man ska åstadkomma en stark uppslutning kring det som görs. En avvikande åsikt kan omkullkasta detta, skapa konflikt och bli kostsam. Samtidigt riskerar gruppens arbete att bli för slätstruket då det ska passa alla.

Sara poängterade de värden som finns i Åmål, i form av äldre bebyggelse och miljöer. Tidigare hade det funnits en arkivarie med bebyggelseantikvarisk kompetens men att hon nu har gått i pension utan att någon motsvarande kompetens tillkommit. Sara är angelägen om att bevarandevärdena ska lyftas och funderar, dels på ett byggnadsvårdspris i kommunen, dels om ett inventerings- och bevarandeprojekt. Något hon har sökt projektpengar från Fyrbodals kommunalförbund för att kunna genomföra.

[Björn Wennerström samhällsbyggnadschef](#)

Mitt samtal med Björn Wennerström som är samhällsbyggnadschef skedde via Teams och blev ganska kort då han hade bråttom. Han beskrev arbetet och de resurser de hade på samhällsbyggnadsförvaltningen. Tjänsten som stadsarkitekt är upphandlad och innehas av en person på Tyréns arkitektbyrå. Uppgiften att underhålla gata, park och fritidsanläggningar delas med Säffle kommun och uppdraget administreras av Säffle kommun. Samarbetet är gott och man har samma prioriteringar, menade Björn.

Han var väl medveten om att flera av de styrande dokumenten var utgångna och behövde uppdateras. Arbetet med en ny översiktsplan är på gång men det är ett omfattande arbete med många inblandade och tar därför tid.

Björn lyfter fram det kommunala bostadsbolaget som i en enkätundersökning visat sig ha landets mest nöjda hyresgäster. (Hem & hyra, 9 april) När det byggs i Åmål så är det främst det kommunala bostadsbolaget som bygger. Det byggs en del privat också men då är det mindre enheter och enfamiljshus. Björn lyfter fram projekt som han engagerades av, ett trähus som byggs av Bengtforsbaserade firman Fridh och Hell's AB. Björn verkade ha ett hjärta för trähus.

Trots att befolkningen i kommunen minskar finns det ett stort behov av nya bostäder främst i centralorten Åmål.

På frågan om det behövs en gestaltungsstrategi i kommunen svarar Björn – Nej.

Ulrika Abrahamsson centrumutvecklare

Den tredje intervjun var med centrumutvecklare Ulrika Abrahamsson hon är anställd av kommunen för att i samverkan med företagare och föreningar initiera och främja utveckling och förnyelse av Åmål som handelsstad. Detta är en uppgift hon haft sen 2014 innan dess arbetade hon som Kulturkoordinator för Dalsland. En central uppgift i rollen som centrumutvecklare har varit att ta fram det Stadsmiljöprogram som antogs 2018. Det fanns då ett behov av en instruktionsbok för arbetet med den offentliga miljön som byggde på en större dialog med representanter inom kommunen, näringsliv, fastighetsägare och medborgare.

Centrumgruppen som idag består av gatuchefen, trafikingenjör, centrumutvecklaren, kulturchef, kulturstrateg samt representant för park och fritid ska tillsammans fatta beslut kring åtgärder som ökar kommunens attraktivitet. Det är centrumutvecklarens roll att driva processen. Det finns en budget på cirka 400 000 kr som ska gå till olika offentliga investeringar till exempel bänkar och papperskorgar. Behöver man satsa mer får man äska pengar antingen via externa fonder eller via kommunala medel.

Uppgiften att arbeta utifrån propositionen Gestaltad livsmiljö ligger på Kulturstrateg Rebecka Andersson, säger Ulrika Abrahamsson.

Unni Liljegren arkitekt regional planering - gestaltad livsmiljö och havsplanering

Mitt sista samtal hade jag med Unni Liljegren arkitekt som arbetar för Länsstyrelsen i Västra Götaland med uppdrag att kartlägga kommunernas arbete med Gestaltad livsmiljö. Jag vände mig till henne främst för att höra om hon hade några ytterligare policydokument eller information kring Åmåls kommun som var viktigt för mig att ta del av. Det var ett givande samtal och vi delgav varandra information av övergripande natur runt kursen Gestaltad livsmiljö och Unnis arbete med politikområdet. Hon hade dock inga mer uppgifter gällande Åmål än de jag hade och höll med om att en bevarandeplan hade varit bra.

En fråga som både Unni och jag delar är hur det påverkar de gestaltungsstrategiska frågorna när man har en upphandlad stadsarkitekt. Hur ser hans uppdrag ut och vilka möjligheter finns det för hen att driva gestaltungsfrågor? Vilka möjligheter och vilka risker finns när stadsarkitekten är extern konsult?

Diskussion

Åmåls kommun står inför svåra utmaningar som minskande befolkning och arbetslöshet. Det är dessutom en arbetslöshet som har permanentats inom vissa grupper. I det läget kan gestaltungsfrågor få låg prioritet, samtidigt som just de kan vara en lösning då en god offentlig miljö skapar attraktivitet, kan dra till sig investeringar och i förlängningen ge arbetstillfällen. De gestaltungsinsatser man planerar att göra har man angivit ganska precist i sitt Stadsmiljöprogram. I programmet är fokus på att skapa en sammanhållande helhetskänsla i miljön och på det sättet skapa en attraktivitetshöjning och förskönande av den offentliga

miljön. Något som säkert kommer att ge en del extra besökare men kanske inte nå hela vägen till att locka nya invånare eller företagsinvesteringar.

Att en god offentlig miljö har estetiska kvaliteter bekräftas av slutsatserna eller verktygslådan som Jan Gehl presenterar i sin bok *Städer för människor*. Men Gehl lyfter också fram det faktum att attraktiva platser befolkas av människor och problemet för en småstad är att det är ganska få människor i rörelse i de offentliga rummen. (Gehl, s. 73-84) För att skapa den energin behöver det skapas aktiviteter inte bara bänkar och snygga papperskorgar. Det sistnämnda är en kommentar till den undersökning som inledningsvis hänvisas till i Stadsmiljöprogrammet.

En enkätundersökning genomfördes av ekonomiprogrammet på Karlbergsgymnasiet 2016 genom slumpmässigt utvalda respondenter i Åmål i syfte att hjälpa Åmåls kommun att få en överblick över vad medborgarna tycker om stadskärnan.

Vid ett urval av resultatet visas bl.a. att en majoritet av respondenterna anser att designen på papperskorgarna bör ändras. Önskemål förekommer om fler blommor i Åmål. Bänkar förekommer i tillräcklig utsträckning, men förslag ges på placering av ytterligare bänkar vid hamnen, Örnäs, villaområden, busshållplats och centrum. I övrigt är det relativt jämnt i svaren kring huruvida bänkar borde vara unika eller homogena. Vägvisarna bedöms av flertalet ha brister i utförande.

(Stadsmiljöprogrammet, s. 4)

Undersökningen har säkert kvaliteter men man signalerar också något när man frontar sitt Stadsmiljöprogram med en undersökning gjord av gymnasieelever. Vågar man verkligen *Lyfta blicken* i Åmål, som kommunstyrelsens ordförande uppmanar Åmålsborna till. (Ur Kulturpolitiskt program, s.30)

Gehl delar in aktiviteter i stadsrummet i tre olika kategorier där han också relaterar aktiviteten till kvaliteter i den fysiska miljön. Han kallar aktiviteterna nödvändiga, valfria och sociala. Nödvändiga aktiviteter är till exempel att ta sig till jobb och skola. De valfria är som de låter valfria som att sitta på en bänk. Sociala aktiviteter är planerade men också oplanerade möten i stadsrummet. Den valfria aktiviteten ställer högst krav på den fysiska miljön och kräver en behaglig miljö för att man ska uppehålla sig där. De sociala aktiviteterna följer nära på och i viss mån beroende av förutsättningarna för att den valfria aktiviteten kan äga rum. De nödvändiga aktiviteterna ställer små krav på utformningen av de gemensamma rummen. För att skapa aktivitet behöver man bjuda in till de offentliga rummen och Gehl ger en rad exempel från stora städer där man plockat bort biltrafik, placerat ut stolar, skapat lä och underlättat för folklivet att ta plats. (Gehl, s. 30 – 32)

För småstaden kan det nog vara svårt att ha det urbana livet som förebild. Hur kan man skapa folkvimmel i en kommun som har en befolkning på 10 000 personer i sin tätort, även om alla får en egen stol i solen, kan det bli svårt. Finns det några fungerande förebilder för dessa städer och vad är i så fall framgångskonceptet där?

I det Kulturpolitiska programmet lyfter man fram en rad olika evenemang som Åmåls kommun arrangerar och stöttar. Flera av dem har nationell räckvidd och drar stor publik. (Kulturpolitiskt program, s.18-19) Det är dock enskilda händelser och antagligen krävs det mer kontinuerlig aktivitet i stadsrummet för att skapa önskvärt stadsliv och attraktivitet.

Evenemangen är viktiga för marknadsföringen av en plats och på så sätt en viktig motor i en utvecklingsprocess. Aktiviteter som genererar dagligt liv kan vi skapa genom att stötta redan befintliga verksamheter. Med utgångspunkt i *Cultural planning* metoden skulle man kunna göra en grundlig genomlysning av platser och verksamheter i Åmål. (Föreningen Cultural Plannings hemsida) Det skulle behövas en plan för hur dessa verksamheter kan utvecklas med aktivitet, liv och möten som utgångspunkt, och från kommunen stödja deras tillväxt och expansion.

När kommuner marknadsför sig lägger de ofta stora resurser på sitt varumärkesbyggande. (Berglund, s.110 – 112) Åmåls varumärkeslöfte lyder *Mänskliga möten i en charmig miljö*. (Åmåls vision 2020, s.12) Det är en formulering som sätter gestaltungs värdena i centrum. Enligt centrumutvecklare Ulrika Abrahamsson låg budget för gestaltning på cirka 400 000 kr per år för insatser men kanske att man behöver satsa mer för att åstadkomma de *mänskliga mötena i en charmig miljö*. Centrumgruppen har i och för sig en möjlighet att äska om mer för enskilda satsningar.

I Elin Berglunds avhandling *Perspektiv på platsmarknadsföring* sammanställer hon forskningslitteraturens analys av hur städer marknadsför sig med följande.

] de flesta är överens om att platser "marknadsförs" genom promotion, platsvarumärken, symbolbyggnader, urban design och evenemang. Även samverkan och personassociationer har beskrivits som vanliga strategier i s.k. platsmarknadsföring.

(Berglund, s. 109)

I Berglunds undersökning finns en redovisning hur svenska kommuner tar fram sina varumärken och i de allra flesta fall görs det av kommunala politiker och tjänstemän, alltså produktproducenterna i en föreställning av vad platskonsumenterna, det vill säga besökare eller medborgare, efterfrågar. Personligen har jag svårt för tanken att en stad eller plats skall anpassas till det som efterfrågas, en stad är inte en designad produkt för mig. Den bär på historiska lager, verksamheter och människor som lever där med idéer och drömmar och allt vad det innebär. Den är inte något som inordnas i ett konsumtionssystem, men kanske är det ändå så en plats måste förhålla sig för att överleva. Jag tror på att lägga tyngdvikten på gestaltning och aktiviteter istället för skapandet av ett varumärke, och att försöka sälja den äkta varan – Åmål.

Enligt kommunkompass undersökning som gjordes 2019 har Åmåls kommuns arbete *med Centrumutvecklingen och stadskärnans utveckling varit mycket lyckosam. Vilket resulterat i att Åmål var en av finalisterna i 2019 års tävling om Årets Stadskärna*. (Kommunkompassen, s.6)

Finalplatsen är förstaelig för Åmål har en blandad och på många sätt mysig stadskärnan. Äldre och nyare bebyggelse samsas i ett charmigt och en bitvis ostrukturerad utbyggnad. För att verkligen värna de värden som finns skulle en byggnadshistorisk kartläggning med tydliga bevarandevärden för olika platser och objekt vara viktig anser jag.

Ska man följa platsmarknadsföringens forskningslitteratur saknar man dock en symbolbyggnad i Åmål och kanske skulle just det vara det rätta för att till fullo möta upp sin vision om att vara *genuin, omtänksam, aktiv och modig*. (Åmåls vision 2020, s. 7)

Slutsats

Min förutsatts att relatera de kommunala gestaltningsambitionerna med Not Quites framgångssaga, har varit svårt på den korta tiden vi haft till förfogande. Frågan hamnade tillslut för långt utanför min centrala frågeställning. Jag har dock valt att låta frågorna ligga kvar i min inledning då relationen mellan kommunen och Not Quites framgångar fortsatt är en gåta för mig. Ur detta har en ny fråga genererats som lyder:

Hur kommer sig att kommuner har så svårt att ta del av olika statliga och regionala satsningar? Missgynnar ett projektorienterat stöd- och bidragssystem kommunalt organiserade projekt och utvecklingsambitioner?

Samtidigt så tror jag att det är endast genom att bli en del av de nationella och regionala satsningarna som det kan ske förändringar på riktigt i våra mindre kommuner. De behöver en påtryckning och ett stöd utifrån. Vi får hoppas att Not Quite närmar sig kommunen och delar med sig av sin erfarenhet och kunnande runt gestaltning, för kompetens och tidsbristen är ett problem i mindre kommuner. Jag säger inte att tjänstemännen är okunniga utan att de blir generalister. De ska behärska ett brett fält och inte sällan vara både beställare och utförare. Därför skulle kommuner kanske oftare bjuda in specifika kompetenser tidigt redan i sitt strategiska och visionära arbete, vilket jag tror är ganska ovanligt.

I Åmål har man ju inte en stadsarkitekt och det är en kompetens man tar in utifrån, men jag har inte fått svar på hur man använder sig av denna kompetens. Även detta spår är intressant att gå vidare med och något jag inte haft möjlighet till inom denna uppgift. Hur ser uppdraget som stadsarkitekt ut och vid vilka tillfällen anlitar kommunen denne.

I ljuset av en frånvarande ”expert” blir Stadsmiljöprogrammets praktiskt inriktade upplägg, där utformning av belysning, soptunnor och bänkar anges, förståeligt. Många av de styrande dokumenten i Åmåls kommun har passerat sista datum och kommunen behöver ta en ny runda med planer och gestaltningsfrågorna snarast. Jag tror att staden då bör börja samtalet runt hur de skapar en levande stad, innan man drar upp riktlinjer och målvisioner. Gestaltningen är viktig och kompetenser utifrån kan komma in i detta arbete på ett tidigt stadie, helst i det inledande samtalet. En fördjupad förståelse av vad attraktivitet handlar om och hur det genereras kommer att vara avgörande för stadens och platsens framtid.

Litteratur

Tryckta källor

Böcker och rapporter

Berglund, Elin (2013) *Perspektiv på platsmarknadsföring*. Doktorsavhandling Kungliga Tekniska högskolan

Boverket. (2020). *Underlag till nationell arkitekturpolicy*. Hämtad från <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/gestaltad-livsmiljo/politik/?tab=fordjupning>.

Boverket (2017). *Underlag till nationell arkitekturpolicy* (1 uppl.). Karlskrona: Boverket. ISBN: 978-91-7563-470-8

Forsemalm, Joakim och Johansson, Magnus (2019), *Evidensbaserad stadsutveckling – bortom urbana anekdoter*, Årsta: Dokument press

Gehl, J. (2019). *Städer för människor* (1 uppl.). Stockholm: Svensk Byggtjänst. ISBN: 9789173339803

Ghilardi, Lia , *Cultural planning and cultural diversity*, ur “Differing Diversity: Transversal study on the theme of cultural policy and cultural diversity”, Council of Europe (2001)

Konstnärsnämnden (2020), *1 % för konstnärliggestaltning av offentlig miljö: En komparativ studie av enprocentsregeln i kommuner och regioner 2012 och 2018*, Linköping: Linköpings Tryckeriaktiebolag

Lindqvist, Lars och Månsson, Erica, *Cultural Planning – om att se platsen med nya glasögon*. Kultursverige (2009), Swecult

Nyström, Anna och Olofsson, Anders red. Statens konstråd, (2017), *I det gemensamma*, Art and Theory Publishing. ISBN 9789188031525

Prop Regeringen. (2018). *Politik för gestaltad livsmiljö* (Prop. 2017/18:110 (pdf 915 kB) 201718110). Riksdagen tryckeriexpedition.

Svegfors, Mats, *Upplev kultur var dag*, Rapport Landstinget Dalarna (2015) www.issuu.com/rapportda2015.

Söderqvist, L. (2008). *Att gestalta välfärd: från idé till byggd miljö* (1 uppl.). Stockholm: Formas. ISBN: 9789154060146

Kommunala dokument och handlingar

Jämställdhet och mångfaldsplan (2015)

Offentlig miljö som konstform: Fyrbodalsmodellen (2010)

Rapport *Kommunkompassen* (2019)

Rapport *Arbetslösheten i Åmål – åtta hypoteser som beskriver och förklarar mönstret* (2020)

Stadsmiljöprogram Åmåls centrum (2018)

Sammanställning av medborgardialog: *Tyck om Gamla staden* (2016)

Åmåls vision (2020)

Plandokument ÖP, FÖP, Detaljplan etc.

Ansökningar

Följeforskning av Fyrbodalmodellen 2.0 eller Fyrbodalmodellen 2.0

Healing Heritage

Digitala källor

Video

(3 maj 2013) Swartz media [Cities for people: A lecture by Jan Gehl - YouTube](#)

Hemsidor

ArkDes hemsida [ArkDes Think Tank – en kreativ nod för forskning och samverkan](#) (2021-03-18)

Boverkets hemsida [Vägledning om arkitekturstrategier - Boverket](#) (2021-03-18)

Boverket (2021). *Cultural planning och konst som redskap*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/medborgardialog/metoder/konst/> (2021-06-02)

Eniros hemsida [Kartor, vägbeskrivningar, flygfoton, sjökort & mycket mer på eniro.se](#) (2021-03-18)

Fridh & Hell's hemsida [Fridh & Hell's Bygg AB \(fhbygg.se\)](#) (2021-05-14)

Föreningen Cultural Plannings hemsida [Cultural Planning | Föreningen för Cultural Planning Sverige | Sweden \(culturalplanningsweden.org\)](#) (2021-05-14)

Hem & hyras hemsida [Därför finns Sveriges allra nöjdaste hyresgäster i Åmål - Hem & Hyra \(hemhyra.se\)](#) (2021-05-14)

Högskolan Väst hemsida [Högskolan Väst - Urban Platsinnovation - centrumutveckling \(hv.se\)](#) (2021-05-14)

Länstyrelsens hemsida [Informationskartan Västra Götaland \(lansstyrelsen.se\)](#) (2021-03-18)

Not Quites hemsida [Den nya bruksorten](#) (2021-03-18)

SBK Värmlands hemsida [SBK Värmland \(sbkvarmland.se\)](#) (2021-05-14)

Åmåls kommuns hemsida [Åmåls kommun - Åmåls kommun \(amal.se\)](#) (2021-03-18)

KURSLITTERATUR

Myndighetspublikation

Boverket. (2020). *Underlag till nationell arkitekturpolicy*. Hämtad från <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2017/underlag-till-nationell-arkitekturpolicy/>

Prop Regeringen. (2018). *Politik för gestaltad livsmiljö* (Prop. 2017/18:110 (pdf 915 kB) 201718110). Riksdagen tryckeriexpedition.

Bok/Antologi

Gehl, J. (2019). *Städer för människor* (1 uppl.). Stockholm: Svensk Byggtjänst. ISBN: 978-91-7333-980-3

Göransson, E. (Red.). (2015). *Platsens poetik: ett konstnärligt forskningsprojekt om gröna platser och tillhörighet* (1 uppl.). Stockholm: Sveriges arkitekturmuseum. ISBN: 978-91-8744-704-4

Söderqvist, L. (2008). *Att gestalta välfärd: från idé till byggd miljö* (1 uppl.). Stockholm: Formas. ISBN: 978-91-5406-014-6

(2017). *Underlag till nationell arkitekturpolicy* (1 uppl.). Karlskrona: Boverket. ISBN: 978-91-7563-470-8

Kapitel i bok/Antologi

Gidstam, B. (1987). Utdrag ur boken: *I Dalarna Bilder från ett kulturlandskap* (ss. s. 54). Nordstedts.

Övrigt: Finns ej i ordinarie bokhandel

(2015). *Barnets rätt till en plats i designprocessen*. I E. Iestig (Red.), *Synas, Höras, Finnas – Plats för barnkultur!* (1 uppl., ss. 1–1). CBKs publikation web pdf. Hämtad från <https://sandviken.se/download/18.5f164c414cbe00b7a684db3/1465460538364/Barnets+rätt+till+en+plats+i+designprocessen.pdf>

E-bok eller PDF

(2019). *Bygga varsamt – guide till övre Dalarnas byggnadskultur*. Jönnes, Lars, Moll, Adam, Ärnäck, Kristoffer. [Elektronisk resurs]. Hämtad från https://www.leksand.se/globalassets/medborgare-extern/boende-trafik-och-miljo/plan/oversiktsplanering/bygga_varsamt_2021-07-01_webb.pdf

Strömmande media

(2020, 19 mars). *Cities for people*. [Broadcast].

Hämtad från [https://www.youtube.com/watch?](https://www.youtube.com/watch?v=xELtiFpTbws&utm_source=webPage&utm_medium=banner&utm_campaign=stader_for_manniskor)

[v=xELtiFpTbws&utm_source=webPage&utm_medium=banner&utm_campaign=stader_for_manniskor](https://www.youtube.com/watch?v=xELtiFpTbws&utm_source=webPage&utm_medium=banner&utm_campaign=stader_for_manniskor).

Text

Upplev kultur var dag, Mats Svegfors, Rapport Landstinget Dalarna (2015)

www.issuu.com/rapportda2015

Region Dalarna – Kultur och bildning, Box 712, 791 29 Falun
Besöksadress. Myntgatan 2, Falun
www.regiondalarna.se